prometeedebiyat

Aylık Dergi • Şubat'93 • Yıl: 2 • Sayı: 9 • 10.000 TL(kdv dahil)

İÇİNDEKİLER

"Zincire Vurulmuş Prometheus"a Zeyl ya da "Agan Eleutherostomeis"
Cem Savran..... 3

Dörtlük
Metin Altıok..... 4

Aşk Bir Kepazeliktir / Ne Bir Kapı Ne Bir Perde
Şükrü Erbaş..... 5

Saptamalar
Nebahat Çetin..... 6

1992'de Öykü
Birol Özdemir..... 7

Yurtsuz Bir Sabah
Gültekin Emre..... 9

Yazılmamış Öyküler
Beliz Güçbilmez..... 10

Günlerdir
Adnan Satıcı..... 12

Kötü Şakalar
Tuğrul Asi Balkar..... 13

Takiyye
Cihan Oğuz..... 14

Benzetme, Eğretileme, Değişmece ve İmge Nedir?
Nizamettin Uğur..... 15

Yalnız Bir Sarhoş / Narkisos
Gökhan Tok..... 23

Foto Raşit
Ayda Erbal..... 24

Refigué Politique
Gökhan Cengizhan..... 25

Günlerin Tozlu Camları
Ramis Dara..... 26

Pencereden Şöyle Bir
M. Mahzun Doğan..... 28

Zebranın Özgürlüğü
Bahar Aslan..... 29

İki(z) Uçurum
Bozkurt Şener..... 30

Dinleyin
Ergül Çetin..... 32

Kapak Resmi: Cehennem (ayrıntı) / **H. Bosch**

sşşşt, hoi polloi...

göçebe ve köylü ağırlıklı bir yaşama biçiminin **ümmet**'le cilalanmış yüzünde **okuma**'nın değil de '**ikra**'nın öncelenmesi/dayatılması doğaldır. **pyrrhus**'un ayak başparmağının yerine ikame edilen **tanrı**'nın imparmağıdır imdi. bu, sonsuz faşizmin olmazsa olmaz önkoşuludur; çünkü, *'geçmiş gibi milliyet de istibdattır.'*

kıstırılmış **şimdikizamanlar**, bugün, **nostalgia** ile **futuroloji** arasında yükselen alçak değerlerin kıskacına alınmıştır. **merd-i sefil**, göçebe ve köylü çıkışlı olduğundan, sanatı ve edebiyatı kendi **loncas**ında öldür ya da bağışla kesinlemesine indirgiyor: **kişilik, etik** ve **estetik** sorunların, sanat-edebiyat emperyalizmiyle ıskalanmasıdır bu.

boyuneğme ya da onama, dün pyrrhus'un ayak başparmağını yalıyordu; bugünse, tanrı'nın imparmağına tapınıyor: **insan**, bireyleşme güzelliğinden alıkonulmuş; bir **hoi polloi** alçaklığına sürülmüştür. bilmeliyiz: sonsuz faşizm, '**reina**'dır: çobansız ve sürüsüz edemez; oysa, reddetme ve muhaliflik, her türlü egemenliğe karşıdır ve kişilik, etik, estetik bağlamda kendi öznesiyle yaratım ve yapıt arasındaki süreci eyler/eylemler.

öyleyse, dinle, ey imparmağının tapınıcısı küçük şair, küçük yazar: merd-i sefil'in loncasında gezinme; yaşamın trajik güzelliğini besle yeni insan'ın **prometheus** ateşiyle...

sşşşt, hoi polloi!

Promete

Promete ● **Yazışma Adresi:** P.K. 119 Yenişehir / Ankara ● **Sahibi:** Karşı Basın Yayın Turizm Sanayii Tic. Ltd. Şti. adına, Metin Turan ● **Yazı İşleri Müdürü:** Celal İnal ● **Genel Yayın Yönetmeni:** Cem Savran **Adres:** Meşrutiyet Cad. 17/22 Kızılay/Ankara Tel: 425 39 20 ● **Abone:** 240.000 TL (Yıllık) Metin Turan adına 104233 no'lu posta çeki hesabına yatırılmalı ve makbuz fotokopisi yazışma adresimize postalanmalıdır), Yurtdışı: 50 DM (yıllık) ● **İlan Koşulları:** Arka Kapak: 2.000.000 TL İç sayfalar: 1.500.000 TL. Yayın ilanları %25 indirimlidir. Etiket Yayın ilanı: 100.000 TL ● Eski sayılar için ederi kadar pul gönderiniz. ● Gönderilen yazılar yayımlansın, yayımlanmasın geri verilmez. Yanıt isteyenlerin bir mektupluk posta pulu göndermeleri rica ederiz. ● Ofset Hazırlık, Baskı: Karşı Basın Yayın Ltd. Şti.,Tel: 425 39 20 Ank.

"ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS"A ZEYL YA DA "AGAN ELEUTHEROSTOMEİS"*

Cem Savran

Acıtıyorsun, her adımda basarak ruhuna
Karanlığa erimiş gölgen gibi.
Kara gök yapışıyor saçlarına
Ve indiriyor seni, ciğeriyle bir kartalı besleyen
O ölümsüz kahramanın yanına.

– Prometheus, sevgiler sana, sevgiler!..

Prometheus – Kimsin sen!? Zeus'un bir başka oyunu mu bu?

– Sevgili bilici, yaşıyorsun hâlâ! Ben... kaç bin yıl öncesindeyim kendimin... bilmiyorum... Kaç bin yıl öncesi, şimdi mi yoksa?.. Kaç bin yıl sonrası da... şimdi mi... bilmiyorum..

Prometheus – Kimsin, sen onu söyle!..

– 1992... Türkiye... Dünya, masmavi bir boncuk, evrenin göğsüne kutuplarından iğneli.

Prometheus – Ellerini görmek istiyorum. Uzat ellerini!

– Ellerimi mi?... Ellerim, kayış gibi... Nasıl yak...

Prometheus – Ah, anlaşıldı, ateş taşıyıcım benim, anlaşıldı...

– Dur seni çözeyim...

Prometheus – Hayır! beni çözmen, beni öldürmen demektir.

– Ama..

Prometheus – Anlamıyor musun? Seni buraya çeken, benim acım, direncim değil mi? Beni buraya bağlayıp işkence eden o soysuz tanrı -ki yoktur soyağacı- aslında bağladı kendini ve işkence ediyor kendine. Ve o indirilinceye kadar tahtından, benim kahrım, esini olacak tüm İapetosoğullarının? Senin, sevgili genç adam, senin de kan bağın var İapetosoğullarıyla...

– Ama..

Prometheus – Öyle olmasaydı gelemezdin buralara. Düşünen, aklıyla, her bir insanın, birer tanrı olması için çaba harcayan herkesle kan bağı vardır İapetosoğullarının. Yadsıyor musun yoksa bunu?

– Ama ben... sadece bir şa...

Prometheus – Güven kendine! Gücünün sınırları yok. Yarat! Kıl! Ve katlan acılara bu yolda... "Agan eleutherostomeis" desin erk uşakları, zabitleri sana da... Yarat! Kıl! Ve katlan acılara... Bir tanrısın sen, çünkü bir tanrı katlanabilir yaratmanın ve kılmanın acılarına...

– Ama Zeus da tanrı...

Prometheus – Ah! O soytarı... Herkes için en iyisini düşündüğünü, kıldığını sanan

* Dilin fazla özgür.

Metin Altıok

DÖRTLÜK

Yara idim sağaldım bir metelik izim kaldı
Yüreğime tünel kazan güngörmemiş gizim kaldı
Yangınımı yağmalayıp yeller aldı götürdü
Dünya malı sizin ama sevdalar hep bizim kaldı

bunak! Ve sırf bu yüzden Menoitios'u bindirip bir şimşeğin eyerine, yerin dibine çakan... Khaos'tan bir damla, Khaos'tan bir damla olduğunu unutan... Hem unutma! Yeni tanrıların ihtiyacı yok hükümdarlara... ve yaraşmaz hiçbir tanrıya da, kulluk etmek bir başkasına...

– ...

Prometheus – Sustun... Susma! Senin oraları anlat biraz bana.

– Şimdi tek tanrımız var!

Prometheus – Yaa!?

– Daha çok tek tanrıya inanılıyor yani... Sorgulamak yasak!

Prometheus – Ah!.. Sondan bir önceki evre!

– Kıyamet mi?

Prometheus – Kıyamet ne? Khaos'a dönüş mü?

– Bir tür.

Prometheus – Hayır! Khaos'a çok var daha... Vurgulamak istediğim başka; epeyce artmış anlaşılan İapetosoğulları... Evet, seni dinliyorum.

– Tek tanrımız var derken, 'Kutsal Ruh'u anlatmaya çalıştım, 'Erişilmez Güç'ü. Onun dışında binlerce fason tanrı, kul tanrı, tanrıcık var şimdi dünyada...

Prometheus – Yani?

– Devlet, para, yalnızca paran kadar konuşabildiğin demokrasi, Birleşmiş Milletler, AET, IMF... kurumlar kurumlar kurumlar... kurumlardan fışkıran fason tanrılar, kul tanrılar, tanrıcıklar...

Prometheus – Siz ne yapıyorsunuz bunca fason tanrı, kul tanrı, tanrıcıklara karşı?

–...

Acıtıyorsun, her adımda basarak ruhuna
Tabanlarının altına gizlenmiş gölgen gibi.
Güneş yapışıyor saçlarına
Ve indiriyor seni tutuşturarak, karanlığa...

İ.S. XXIX.XII.MCMXCII / Ankara

Şükrü Erbaş

AŞK BİR KEPAZELİKTİR

Bir kadının evlerde eksildiği akşamlar
Baba sokaklarda ne kadar sevinçtir?
Ah ey mevsimsiz türküsü tenin
– Gecikmiş olanak, talihsiz duygu –
Çocuğuylâ aynı yaşta bir adam için
Aşk bir kepazeliktir...

Aralık / 1992

NE BİR KAPI NE BiR PERDE

Sokak lambası altında
Hüznü bir kat daha hüzün
Gömülmüş göğsünün kuyusuna
Kedilere şarap sunuyor incelikle
Soğuk siyah bir gecede
Yıldızı, ışıklı pencereler
Derin iç çekişlerle göz göz
Uzayan evler arasında
Dudaklarını yiyor yalnızlık...

Ne bir kapı ne bir perde
Aralanmıyor
Yalnızca çatılarda bir tenha ıslık..

Aralık/1992

Nebahat Çetin

SAPTAMALAR

I
Gecelere saklarız bütün soruları,
El-ayak çekilinceye.
Beynimizde uğultusu yaşamın
Yorgun bedenimiz,
Sokulgan bir kedi gibi
Kucağımızda anılar.

Bir tomurcuk patlasa işitiriz.
İz süreriz takılıp arkasına
Kayan bir yıldızın.
Uzak ve eski bir bahardır şimdi
Yaprağına yeşil,
Çiçeğine koku olduğumuz.

Çalkantılı bir deniz bazen
Sarsılırken yer-gök..
İlk ne zaman dokunduk
Ellerimizle ölüme ki,
Parmak uçlarımızda hâlâ
Ürpertici ve soğuk.

Sırasıyla her şey birer birer
Aralanan kapılardan önce aşk
Sonra ayrılık, sonra acı,
Boşaltırken evleri
Kanayan yaralarımızla kalırız,
İnce-usul bir telden
Döküldükçe türküler,
En çok da onlar.

1992'DE ÖYKÜDE "YENİ, ŞAŞIRTICI, HEYECAN VERİCİ BİR ŞEY YOK" MU?*

Birol Özdemir

Edebiyat dergilerimizde her yıl yayımlanan değerlendirmelerin işlevleri nelerdir? Öyle sanıyorum ki, geçmiş yılın roman, öykü, deneme vb. türlerde yayımlanmış yapıtların bir dökümünün sergilenmesi, ana çizgileriyle de olsa geçmiş yılın bir değerlendirmesinin yapılması, böylelikle de okura bir perspektif kazandırılması bu yazıların işlevleri arasındadır. Ne yazık ki artık çıkmayan Varlık ve Nesin yıllıkları, geçen yıllarda bu hizmeti daha boyutlu bir biçimde görüyor, gerek okuru bilgilendirme gerekse edebiyatımızın sorunlarının gündemde kalmasına, tartışılmasına zemin sağlamak bakımından önemli katkılarda bulunuyorlardı. Şimdilerde bazı edebiyat dergilerimiz, bu görevi yerine getirmeye çalışıyorlar ama tam da bu noktada söz konusu yazıların ne denli nesnel bir tutumla yazıldıkları ve ne denli kapsayıcı oldukları, gerek okura bütüncül bir bakış açısı kazandırabilme, gerekse eleştiri gündemine, *doğru* veriler sunabilme anlamında sanırım oldukça önemli; ama acaba eleştirmenlerimiz konunun öneminin yeterince farkındalar mı?

Geçtiğimiz aylarda, 1992'de roman ve öykümüzü tanıtan iki yazı yayımlandı. Bunlardan ilki konur Ertop'un Milliyet Sanat dergisinin 15.12.1992 tarihli 302. sayısında çıkan yazısıydı; diğeri ise Feridun Andaç'a aitti ve Hürriyet Gösteri dergisinin Ocak 1993 tarihli 146. sayısında yayımlandı.

Bu yazılara baktığımızda (bu yazıda, yalnızca öyküyü ele aldım) Konur Ertop'un 22, Feridun Andaç'ın ise 33 (yazısının başında 36 diyorsa da) öykü kitabından *sözettiklerini* görüyoruz. Benim 1992'de dolaşıma girdiğini saptayabildiğim öykü kitaplarının sayısı ise 54! Bir başka ifadeyle, Konur Ertop geçen yıl yayımlanan 32, Feridun Andaç ise 21 öykü kitabına yazılarında hiç değinmemişler.

Feridun Andaç'ın, 1992'de yayımlanmış kitaplardan değinmedikleri şunlar: Yakutiler - Cihat Burak (Simavi Yayınları), Güller Kanıyordu - Faik Baysal (Gendaş), İki Deli Derviş - Behçet Çelik (Yazılı Günler Yayınları), Ferhad Gibi - Mehmet Güler (Cem Yayınları), Mutlu Köyün Mutsuz Kadını - Mustafa Gülüsever (Sam Yayınları). Adsız - Gönül Hürriyet Aydın (Yazıt Yayınları), 2000'li Yılların Öyküleri - Haldun Aydıngün (Olası Dünyalar), Mavi Şehir - İzzet Harun Akçay (Mavi Kitaplık), Ben, Siz ve Köpekbalıkları - Mine G. Saulnier (Can Yayınları), Kuşku ve Korku - Behzat Ay (Broy Yayınları), Yusuf - Necla Işık (Etik) Sessiz Muhalefet - İbram Erdem (Öykü-Şiir), Ekmek - Fulya Gürses (Dünya), Alara Yolu - Arslan Bayır (Yazıt Yayınları), Sadece Bir Gece İstiyorum - Ahmet Erözenci (Afa Yayınları), Kahramanlar Hep Erkek - Duygu Asena (Milliyet), Çıplak Ayaklıydı Gece - Ahmet Ümit (Cem Yayınları), Kül Aşklar - Yılmaz Odabaşı (Broy Yayınları), Sevgi Çıkmazı - Ahmet Özdemir (Bayraktar Yayınları), Seng-i Semai Bir Ölüm - Lütfiye Aydın (İnsancıl Yayınları), Gökyüzünü Arayan Mavi - Güven Tunç (Alan Yayınları)...

Konur Ertop'un atlayıverdiği 1992'de yayımlanmış kitaplar ise şunlar: Güller Kanıyordu - Faik Baysal (Gendaş), İki Deli Derviş - Behçet Çelik (Yazılı Günler Yayınları), Adsız - Gönül Hürriyet Aydın (Yazıt Yayınları), 2000'li Yılların Öyküleri - Haldun Aydıngün (Olası Dünyalar), Ben, Siz ve Köpekbalıkları - Mine G. Saulnier (Can Yayınları), Yusuf - Necla Işık (Etik), Sessiz Muhalefet - İbram Erdem (Öykü-Şiir), Ekmek - Fulya Gürses (Dünya), Alara Yolu - Arslan Bayır (Yazıt Yayınları), Sadece Bir Gece İstiyorum - Ahmet Erözenci (Afa Yayınları), Kahramanlar Hep Erkek - Duygu Asena (Milliyet), Çıplak Ayaklıydı Gece - Ahmet Ümit (Cem Yayınları), Gavur Mahallesi - Mıgırdıç Margosyan (Bebekusun Kitapları), Kent Kitabı - Başar Başarır (Armoni Yayınları), Otuzların Kadını - Tomris Uyar (Can Yayınları, [bu kitap, yazısını yazdığı günlerde çıkmış olduğundan söz edememiş olabilir Ertop]), Arka Balkon - Kezban Özbay (İnsancıl Yayınları), Kayıp Anahtar - Ayşe Yunus Altıner (Armoni

* Tırnak içindeki yazı Konur Ertop'un 15.12.1992 tarihli Milliyet Sanat'taki yazısının başlığından alınmıştır.

Yayınları), Sen Kimbilir Ne Güzel Ölümlüsün - Necdet Ökmen (Hikâye Yayınları), Kar Üstünde Kızıl Laleler - Turgut Acar (Yön Yayınları), Yoldan Geçen Adam - Yıldırım Keskin (Bilgi Yayınları), Buğulu Cam - Cemal Gürlek, Arjantin Tangoları - Selçuk Baran (Yapı Kredi Yayınları), Ayın Uysal Işığı (Öteki Yayınlar), Bir Mayıs Polis Bayramı - Muzaffer İzgü (Bilgi Yayınları), Kürt Kızı Zenge - Cemşid Bender (Berfin Yayınları), Sevgi Çıkması - Ahmet Özdemir (Bayraktar Yayınları), Gece Hayatım - Adalet Ağaoğlu (Simavi Yayınları), Penceredeki Işık - Salim Şengil (Cem Yayınları), Kül Aşklar - Yılmaz Odabaşı (Broy Yayınları), Kötülük - Selim İleri (Remzi Yayınları [bu kitaptaki "Prens Hamlet'in Trajik Öyküsü" adlı öykü ilk kez yayımlanıyor]), Masaldan Sonra - İskender Savaşır (Cumartesi Yayınları), Gökyüzünü Arayan Mavi - Güven Tunç (Alan Yayınları)...

Konur Ertop, bir sayfayı bulmayan "92'de öykü" değerlendirmesinde sözettiği 22 öykü kitabından yalnızca yedi tanesini (dördü ödüllü!), o da son derece özensiz bir yaklaşım ve okurda çoğunluk hiçbir fikir uyandırmayan sözcüklerle *değerlendirmiş.* Sözgelimi, Nursel Duruel'in Yazılı Kaya'sı için şunları söylüyor: *"... Buradaki bir öykü* (Hangi öykü? B. Ö.) *bilgiyi, yaşam deneylerimizi birbirimize aktardığımız konuşmayla, sesle ilgili. Bu öykünün kaynağı yazarın tiyatrodan edindiği birikim elbette. Kitaba adını veren öykü yahut çölle ilgili olan başka bir öykü ise* (Leyla ve Mecnun mu? B.Ö.) *arkeolojiyle ilgili... "Ekonomik" denilebilecek bir anlatımı var.* ('sözcük ekonomisi'nden mi söz ediyor? B.Ö.)"

Öteki değerlendirmeleri de pek farklı değil Ertop'un: *"Yavuzer Çetinkaya'nın* ***bir öyküsü*** (hangisi? B.Ö.) *1992 Haldun Taner ödülünü almıştı.* ***Bu öyküsüyle birkaç öyküsü ve bazı yazılarını*** (ne kadar açık, değil mi? B.Ö.) *ölümünden sonra kitap haline getirdi."*

*"**Yakutiler** (Simavi Yay.) kitabı* ***yaşadığımız toplumca can alıcı noktalar***dan (ne demekse? B. Ö.) *bir tanıklık."*

"Akşam, ***alışılmışın dışında bir yaklaşımla*** *göçmen işçileri, sığınmacıları, aydınları, çığrından çıkmış gençleri* ***anlamaya girişiyor; kolay hazmedilemeyecek acılı eleştiriler*** *getiriyor."* (alıntılardaki vurgular benim, B.Ö.)

Konur Ertop'un eleştiri/değerlendirme diline bir iki örnek daha:

"...Aşk-ı Muhabbet Sevda (Bilgi Y.) kitabındaki öykülerin hepsi aşk üzerine. Bu çapraşık duyguyu çözümlerken insanı kuşatan çevreyi, toplumsal koşulları da dışlamıyor."

"...Onu o yaşama iten nedenler yaprak yaprak önümüzde açılıyor..."

"Cinselliği konu ediniyor, gözden uzak, gizli, gizemli bir temayı işliyor."

"... kişilik düğümlerine ve toplumumuzun çeşitli kesimlerine tanık oluyoruz."

"Yazar, senaryosunu roman diline anlatırken..."

"İnsan dramlarına da yabancı kalmıyor.."

"Çözümlüyor, betimliyor."

Ertop'tan son olarak toptancı bir mantıkla sıralayıverdiği kitaplar için bir örnek paragraf vermek istiyorum: *"Mustafa Balel ("Turuncu Eleni" - E), Behzat Ay ("Kuşku ve Korku" -Broy-), Zeynep Ankara (Knatsız Düşüşler" -Bilgi-), Lütfiye Aydın ("Seng-i Semai Bir Ölüm" - İnsancıl-) da sadelikten ayrılmaksızın birbirinden farklı, özgün şeyler anlatıyorlar."*

Yazarların "birbirinden farklı şeyler" anlatmaları oldukça ilginç, değil mi?

Feridun Andaç ise yazısında yalnızca altı kitabı tanıtmış; ama Andaç'ın bu seçiminin, bilinçli bir yaklaşımın ürünü olduğu ve kitapları dikkatle okuduğu satır aralarından anlaşılıyor. Yazarın, yazısının başındaki 'Yazın Ortamımızın '92'deki Görünümü' başlıklı değerlendirmesi ise, Ortega'dan, Lyotard'dan yola çıkarak postmodernizmden yazın ödüllerine; medya-okur ilişkisinden, 21 sanatçının imzaladığı metne değin birçok konuda getirdiği ilginç ve yerinde saptamalarla, yıl sonu değerlendirmelerinin işlevi konusunda olumlu bir örnek olarak gösterilebilir. Ne var ki, her dem, öykünün edebiyatımızın boynu bükük çocuğu olduğundan yakınan Andaç'ın öykü değerlendirmesinde de aynı duyarlılığı göstermesi beklenmez miydi?

Sonuç olarak, yazarlarımız, yayınevlerinin bilinen dağıtım sorunlarından vb. bazı kitaplara ulaşamamış olabilirler elbette, ama ben bu kitapları Kadıköy'deki kitapçılardan bulabildiğime göre -ben kaçına ulaşamadım, bilemiyorum- yazarlarımız da bu kitapların çoğuna ulaşabilirlerdi. Böylesine önemli bir görevi üstlenen eleştirmenlerimizin daha özenli olmaları beklenmez mi? Dahası '92'de yayımlanan 54 öykü kitabının 32'sinden hiç haberi olmayan, öteki 22'sini de üstünkörü değerlendirip geçen Konur Ertop'un yazısına başlık olarak koyduğu

Gültekin Emre

YURTSUZ BİR SABAH

Odağımsın, odumsun, odamsın
Oturduğum yerin ne önemi var
Yaşadığım yere alıştım iyice
Evim de yurdum da benimle birlikte
Yazımsın, yazgımsın, yaramsın

Yaramsın, kanımsın, sızımsın
Şu pencereden geçip gidiyor gün
Öperek ve dirilterek beni durmadan
Yolumdaki dikenleri ve taşları ayıklıyor
Tarih bir arkadaşım gibi, öylesine dost
Kazamsın, gömütümsün, dirimimsin

Dirençli bir akşama hazırlanıyorum
Konserler, tiyatrolar, meyhaneler kucak açmış
Beni bekliyor, şafaksız geceler düşlerimle
İlgilenmiyor, yurtsuz bir sabahla yapacağım kahvaltımı
Uzun bir gölge ağacına sarılıyor gözümün önünde

Gölgesiz bir gün başlıyor yine
Yalnızlığımsın, eksikliğimsin, ALEVİMSİN
Konuşurum konuşanı korusun susanlar
Avrupa'nın yeni zencileri doluyor odama
Kime günaydın dediğimi ne bileceksin

('92'de roman ve öykü için) "Yeni, Şaşırtıcı, heyecan Verici bir şey yok" savını bu durumda nasıl ciddiye alabiliriz? Aynı zamanda, yaşanan bütün kötü koşullara karşın, nice özveriyle kitapları yayımlayan 32 yazarımıza (iki yazarın sözetmediklerini toplarsanız bu sayı artar) bir haksızlık değil midir bu? Bu sonuç, sürekli eleştirinin yokluğundan ya da son zamanlarda olduğundan ya da son zamanlarda olduğu gibi varlığından (M. Fuat'ın Adam Sanat'taki yazıları vb.) söz edenlerin de sırtında bir yük değil midir? Öyle sanıyorum ki, bazı dergilerimizin de artık başkalarını "medya" kendilerini de "muhalif" olarak gösterip, bunun süpekülasyonunu yapmaktan vazgeçerek, yayımlanan ürünler üzerinden sağlıklı bir eleştiri platformunu oluşturmalarının vakti çoktan geldi.

Kimbilir, belki de '92'de de öncesinde de "Yeni, şaşırtıcı, heyecan verici bir şey"ler vardır! Bunu, bize gösterecek olansa sağlıklı bir eleştiri ortamından başka nedir?

YAZILMAMIŞ ÖYKÜLER

Beliz Güçbilmez

Olabildiğince ince, giderek zarlaşan enleriyle dilimlenmiş ekmeklerimiz konukların gözlerini boyuyor. Bu dilimlerde estetik duygumuz, aydın duyarlılıklarımız ve o çok özel yaşama duygumuz saklı. "Anason cadısı" bir arpacı kumrusuna dönüştürdü beni bu gece. Biraz daha düşünmeyi sürdürürsem "ekmek dilimleri ve sınıf analizleri" başlıklı bir yazıya malzeme bile toplayabilirim. Pis cadı, sürekli ikinci sınıf rolleri bana oynatıyor.

"Anason cadısı beni bir arpacı kumrusuna dönüştür"meden önce de kafamın içinde tümcelerle oyalanıp duruyordum. Rolüm gereği ve yetkim dahilince bütün gece düşünebilirim- derin düşünceye kara diyorlar, oysa, benimki gece mavisi...

Durup durup Erhan'a takılıyor gözleri -zayıfladı mı ne-?

– Kişiler bir kez Makyavelizm için, kendi düşünsel arenalarında haklı bir zemin buldu mu gerisi bitmiştir. Esneyip bükülmek bir yeteneği anlatmaz salt. "Politika yapmak" perdesini araladığınızda, arkasında kendi onursuzluğunun ulaşabildiği sınıra şaşırmış, gergin bir ifadeyle "bakalım neler olacak"ı bekleneyen maskeler görürsünüz.

Sabah kahvaltılarında, benimle hiç böyle konuşmaz bu adam, desem şimdi şu Ece çok mu şaşırır? Öyle hayran hayran bakma kızım. Artık hiçbir şey üretmiyor o, hem geceleri de horluyor. Saçmalama Sumru, yeter bu kadar.

Yine neyi kaçırdım acaba, herkes kahkahalar atıyor. Sanki en uzağa kimin atabileceği yarıştırılıyor. Rekabetten tiksiniyorum. Espriyi kaçırdığını belli etmemek için hafifçe gülümsüyor Sumru. Ama, çok geç. Her zamanki dikkatiyle, dalgınlığını hemen fark eden Erhan'ın bir kolu omuzuna dolandı bile - nasıl da ağır kolu, kilo aldı galiba.

– Sumru yeni bir romana başladı. Dört aydır gebeydi anyacağınız. Şimdi de daktilo sesi uyutmuyor, ama çaresiz katlanıyoruz işte. Ece dudağının kıyısında az sonra atacağı kahkahayı zapt ederek ortaya savuruyor esprisini:

– Kolay mı Erhan, artık o kadar çekeceksin sen de baba oluyorsun.

Nedense pek beğeniliyor bu küçük kadının komiklik çabası. Herşeyin karşılığı verilmeli, öyle değil mi? Birazdan derin soluklarla önü alınmaya çalışılacak bu alkol dolu kahkahaların. Başım ağrıyor. Yorgunum.

– Biyolojik saatleriniz yoksayışları vurmadı mı daha? İyiden iyiye ilerledi gece oysa. Tam sırasıdır hiçliği hiçlemenin. Asılın küreklere. Mümkünse dilinizin altındaki o küçük bağlantı derisini de aldırıverin bir ameliyatla. Sözcük yalnızlıklarımızı çoğaltıp durun. Soluksuz dibe vuralım hep birlikte. Nasıl derler; cümbür cemaat...

Erhan, şaşkın bakıyor Sumru'nun yüzüne. Boşuna bekliyor; küçük kız çocuğu utangaçlığına sarıp sarmalanmış, "öyle demek istemedim, içkiyi biraz fazla kaçırmış olmalıyım"ı duymak için.

Gece beklenenden erken bitiyor...

"Bir kenti katıksız, çıkarsız sevmek. Pusuyla pisiyle, gitgide küçülen güneşiyle, geç gelip erken giden baharıyla sevmek. Giderek dostluklarından, yalnızlıklarından ve en çok da, alışkanlıklarından bağımsız bir tutkuyla sevmek bir kenti. Uzak geliyor. Oysa mümkün. Yürek çırpınışlarıyla

ayrıldığım kalabalık bir deniz kıyısından sonra, geldiğim bu kenti öyle sevdim ben..."

Parmaklarının ucunu uyuşturuyor suyu çekilmiş soğuk. Kendini vermek istemiyor soğuğa. Yolunu bilen ayaklar taşıyor gövdesini sokaklar boyunca.

"Fabrika'cılara, acıyıbaleyledik'çilere inat gidip konuşsam şu şairle. Numarası aklımda. Kendinden emin görünmeli. Şeytan diyor... Git haykır yüzlerine... Güzel kokan her şey egemenlere ait değildir, de. Ağzınızı her açtığınızda çelişki dersiniz de, iş bireysel çelişkilere geldi mi, kaçacak delik ararsınız. Lanet olsun. Buluşup konuşacağım onunla."

– Erhan Aydemir'le görüşebilir miyim? Almacı yerine bırakırken "yanlış mı yaptım" sorusu çaplı bir burgaç gibi dönüyor beyninde. Vazgeçmekten korkuyor. Koşarak geçiyor caddeleri, sokakları. Yaşamında bir kez, baştan aşağı sıkılmış bir yumruk olduğunu düşünenlere başkaldırıyor. Soluk soluğa giriyor pastaneden içeri. Erhan'ın yüzünü bir söyleşiden çıkarır gibi. Oysa şair, görür görmez anlıyor girenin o olduğunu...

Kapı kapandı. Sırtı bana dönük. Yine de yüzünü görebiliyorum. Suskunluğu "rezil ettin bizi ele güne"nin estetize edilmiş hali. İyi biliyorum, az sonra sigarasından derin bir soluk çekecek. "Bak yavrucuğum"la başlayan yapay, sakin tonlu konuşmasının birkaç dakika sonraki canhıraş çığlıkları şimdiden kulaklarımda patlıyor. Bu evin tavanı bu kadar basık mıydı?

– Ben yatıyorum, iyi geceler, dedi Sumru.

– Nasıl istersen.

Yapma Erhan. Neden-sonuç dışında hiçbir yöntemle çalışamayan kafanın bana 'neden' diye sormasını isterdim. Daktilomun ünlem işareti yok. Yazdığımda istediğim gibi haykırmıyor yarattığım insanlar. Hiç değilse sen yap bunu. Daraltılmış yaşamlar bana göre değil, anlasana. (Keşke salonu"muz" üç pencereli olsaydı. Yeter artık, bu "muz"lar, "miz"ler beni kendimden ayırıyor. Hiç olmadığım, ama, senin olmamı istediğin bir başka kadına dönüştürüyor beni.)

Söylenmemiş sözler havadaki sigara dumanlarına karışıp boz renkli halının üzerine çöküyor -lanet olası elektrik süpürgesi tamirde.

Erhan, Sumru'nun yüzüne bakınca konuşması gerektiğini anlıyor.

– Son zamanlarda ne denli hırçınlaştığının farkında mısın? Birlikte geçirdiğimiz her dakika, senin benden tanımlayamadığım nedenlerden ötürü intikam alma planının bir parçası gibi.

– Evet hırçınlaştım. Yaşamasızlığın bu boyutu hırçınlaştırıyor beni. Seçeneksizliğine giydirdiğin yamalı felsefen, dergine reklam almak için yabancılarla yediğin akşam yemeklerinde nasıl pul pul dökülüyor bir bilsen. Bu dünyanın neresi güzel söylesene. Hiç kimse olmak istediği insan olamıyor. Gözünü diktiği yaşamların kötü kopyalarını sürükleyip duruyor en fazla. Solgun yüzleriyle ortalarda dolaşan bu tıpkıbasımların soluduğu havayı içime çekmekten bunaldım artık.

Sumru, şu an sözün hiç yaratılmamış olduğu bir yerleri özlüyor tutkuyla. Islak caddeden geçen otomobillerin lastik hışırtısı doluyor odaya. Gecenin içinde bir kadın çocuğunu düşürüyor çok uzak ve çok yakın haykırışlarla.

– Sakıncası yoksa yarın kendime bir ev almak istiyorum, dedi Sumru. "Sakıncası yoksa" mı, lanet olsun Sumru sana...

Kapı çalınıyor. Zil sesi eskisi gibi yakın dostları muştulamıyor artık. Yalnızca şişelerce içki, paketlerce sigara ve bir türlü yazılamayan yüzlerce güzel öykü anlamına geliyor. Bol mezeli iştah açıcı sofraların talan oluşunu izliyorum, gitgide daha çok içime kapanarak. 'Ev kadını Sumru' beni suyun dibine batırıp, omuzumun üzerinden masa örtüsündeki

Adnan Satıcı

GÜNLERDİR

yüzü buruşmuş bir gök günlerdir
tozlu bir bulut perdesi seninle aramızda
ok gibi bir sıkıntı -yağdı yağacak
birkaç ivecen kanat ufkun yayında
rüzgârın kollarıyla gerilir kül renginde

ışırdı bir zamanlar -sanki unuttuk
güneşlerden bir güneş
zamanın balkıyan gediğinde
mevsimin için için tutuşmasıdır derken
içi titreyen bir kuş konardı dilimize

alaca bir kuş ikindisi -biraz önceydi
kapıları gözleyen güvercin ikirciği
sırça kalp tüneğinde
biraz önceydi
ala al mora mor çalan düğün
sabah akşam güneş alan evlerin
çiçeklerle dost penceresinde

bir tek senin karanlığın olsa dayanılırdı
gördüğün mürüvvet yeter de artar bile
tenimizin nakışı körpeye ne demeli
beyaz pembe çiçeğin değirmi güzelliği
sebî sübyan sardunya
ne düşünür açınca gözlerini

yosun tutmuş saksının gün sızmayan dibinde

şarap lekelerini sayıyor. Kaçıp gitmeli... Ne sakar kadın şu Ece. Bir sos lekesi eksikti, o da tamam artık. Nasıl getirmeli sonunu? Romanın sonu benim kurtuluşum olacak biliyorum. Umut veren bir finali daha ilk sayfadan borçlandım ben kendime...

Saçlarından su damlaları süzülüp halkalanıyor, lekeli masa örtüsünün üzerinde. Gecedeki öteki seslerle bütünleşiyor su sesi ve hiç kimseye sezdirmeden büyüyor, çoğalıyor...

umut veren bir final

"Kent öldü. Yaşadığım onca an'ın gerçeklikte bir karşılığı olmadığını anladığımda ben öldürdüm O'nu."

Tuğrul Asi Balkar

KÖTÜ ŞAKALAR

güz burada bitiyor ölülerle
güzü uğurluyoruz
ölüler mi biliyorum
şakaya benziyor söyledikçe

güz burada bitiyor
bir *bulut* fırlıyor
kasaba yollarında
kapısı bozuk bir minibüsten
güzü uğurluyoruz: acılarıyla
yurdumun

güz burada bitiyor
bir *uyar* uymaz oluyor dünyaya
iyi bilirdik! dedikçe
öksüzleşiyoruz durmadan
güzü uğurluyoruz: trik trak trik trak
avunmak bile düşmüyor payımıza

güz burada bitiyor
bir *su* sesi, içine
insan sesi karışmış
güzü uğurluyoruz: broyyy
sırtımızı yaşamaya yasladıkça

güz burada bitiyor
bir *eloğlu* alıp başını gitmiş
garip bir güneş ışıyor
perdeyi araladıkça
güzü uğurluyoruz: şıp şıp şıp
dinsin bu yağmur saçları kısa kalsın

Cihan Oğuz

TAKİYYE

Şimdi güz
renklerini unutan
bir balık sürüsü.
Sararmışlık
maviye dönüşmekte
tam kalbinde deniz

Uğruma bestelenen şarkı
sensiz çalınıyor
mevsimin gücüne giden de bu.
Ama bir 'ahmakıslatan' artık
düşler. Onların bile
sınırı kendinden menkul.

Konuş öyleyse. Bildiklerin
ne kadar farklı unuttuğundan?
Bak dünya dirilmekte her sabah
Her gece yıldızlar eksilmekte...

Yusuf'un kuyusuna Yusufsuz inilmez
Bir de bunu dene, mavi büyüsün bir ton
yeşil girdaba dalsın, sarı fırtınaya,
mor çiçeksiz başlasın öyküsüne,
gri olmasın dünya... ama hiç.

Konuş ne olur!
Unuttuğum sayılar bölünmeden
bir kimsesizliği...

Ama güz yalnızca bir yaranın adıydı
Hiçbir tıp teriminde bulunmayan, sığmayan.
Onu alıp en rastlantı sevincimize
kardeş kaldık. Üç rekat: Eylül, Ekim, Kasım...

Ve sonuna gelindi öykülerin
Kimin yazdığı, kızdığı belirsiz
bir aşk kadar kırık-dökük

aşk vardı, evet
Onu sonsuz olmaya mahkûm etti bir derviş.

İstanbul, 8 Eylül Salı, 1992

BENZETME, EĞRETİLEME, DEĞİŞMECE VE İMGE NEDİR?

– Özdemir İnce'nin yazısı üzerine birkaç not –

Nizamettin Uğur

Adam Sanat dergisinin 83. sayısındaki (Ekim 1992) yazı başlıklarından, **Şiirin Dili II Yazınsal Dil: İmge ve Eğretileme** olanı dikkatimi çekti. Türkçede anlambilgisi çalışmalarının azlığı, ilgimin nedeniydi. Özellikle *eğretileme* kavramıydı beni çeken. Sözünü ettiğim bu çalışmanın yazarı **Özdemir İnce**'nin şiir-dil-imge kavramlarını irdeleyen yazılarından kimilerini pek dikkat etmeksizin okumuştum. **Adam Sanat**'taki bu yazısını okudukça şaşkınlık duymaya başladım, giderek arttı şaşkınlığım. Onun başkalarını bilgisizlikle, yetersizlikle suçlayan yazılarını, düzeysizliğin eleştirisi diye değerlendirmiştim. Bu yazıdaki sert sözler, bilgisizlik suçlamaları da oldukça yerinde.* Türk anlambiliminde başat (=temel), yan ve değişmece anlam kavramlarının, dolayısıyla da benzetme, eğretileme vb.nin pek tartışılmamış, deşilmemiş olunuşu, **Özdemir İnce**'yi oldukça *cüretkâr* yapmış. **Adam Sanat**'taki yazısının girişinde bakın neler yazıyor:

*"Adını andığı kitaplara bakarak, sinema yönetmeni **Jean Jacques Beineix**'in bağımsız, özerk, bilinçli reklamın külünü yutmayacak düzeyde bireyleşmiş bir yazın okuru olduğuna karar verebiliriz. Ama beni asıl etkileyen, verdiği yanıtta** 'symbiase' (ortakyaşarlık, ortak yaşama hali), métaphore ve 'allégorié' sözcüklerinin kullanılması. Bunlar, kullanan kişinin, dil bilincine, sanat ve yazın kültürüne tanıklık eden anahtar sözcükler. Türkiye'de, bırakın sıradan insanları, kaç aydın, kaç sinemacı, kaç yazar, kaç gazeteci, kaç 'gazeteci-yazar' konuşurken, yazarken kullanıyor bu sözcükleri? Türkiye'de her şey, her geçen gün gecekondulaşırken, köylüleşirken, Türkçe de bunlardan geri kalmıyor. Yazarı da, gazetecisi de, aydını da futbolcular gibi, televizyonların sulu sunucuları gibi konuşuyorlar artık."*

Tümceler, bu terimlerin kullanılması durumunda *"entel"* diye saldırılara uğranacağı, yavan ve yanlış konuşmaların yaygın oluşu, yazmayı bilmeyenlerin yazar geçinmesi gibi olgulara değinerek sürüyor.

Özdemir İnce'nin saptayımlarına katılmamak olanaksız. Ne var ki onun paradoksu, öznesi ve nesnesi kendisi olan bir ironiyi, bu yazısında, kendine karşın gerçekleştirmiş oluşu. Yazısındaki özensiz anlatımı tartışmayı bir yana bırakarak, şu sözlerinebakalım önce:

"Türkçede değişmeceler (mecazlar) üzerine kitap ve kaynak aradım. Dişe dokunur bir şey bulamadım. Cem Dilçin'in 'Örneklerle Türk Şiir Bilgisi'*nde bir bölüm var; ama tanımlar ve açıklamalar yetersiz ve örneksiz. Genel örnekler ise bir sınıflandırma yapılmadan alt alta sıralanmış Divan şiiri örnekleri. Anlaşılan Cumhuriyet dönemi şiirinin, Cem Dilçin'e göre Türk Şiir Bilgisi'nde yeri yok. Türkçe yayımlanan Britannica Ansiklopedisi'ndeki ilgili maddeler bir ansiklopedi için iyi hazırlanmış.*

Ama bilimsel anlamda, hazırlandığı döneme göre kusursuz, günümüz için de oldukça yeterli olan bir kaynağı, dostum Cevat Çapan anımsattı: İsmail Habib Sevük'ün (1892-1954) 1942 yılında yayımlanan Edebiyat Bilgileri *adlı kitabı."*

Bu alıntıdan, doğal olarak şu sonuca ulaşıyoruz: Değişmeceler konusunda dişe dokunur başka bir çalışma yok ve okuduğumuz yazı bu konuda yazılmış en iyi, en doğru çalışmadır. Gerçek bu mu? **Özdemir İnce**, başkalarını bilgisizlikle suçlayıp böyle iddialı sözler etmeden önce biraz daha araştırma yapmalı, bilgi toplamalıydı. Çünkü, **anlam** deyince günümüzde akla hemen gelen **Doğan Aksan**'ın yapıtlarından[1] habersiz kalmak, **Özdemir İnce** için, özellikle de seçtiği biçem(=üslup) nedeniyle ilginç bir duruma yol açıyor. Anlam ve dil alanında kafa yormaya kalkışan birinin yapması gereken ilk şey, **Dilbilim Çalışmaları** adıyla Hitit Yayınları'nda 1990, 1991, 1992'de üç ayrı yayın olarak çıkarılan çalışmalardaki (Yayın Kurulu: G. Durmuşoğlu, K. İmer, A. Kocaman, S. Özsoy) **Ömer Demircan** ve **Aybars Erözden**'in düzenlediği özenli kaynakça dizinlerini taramaktır. Kuşkusuz tüm bu kaynakları taradığında bile, **Özdemir İnce**, *değişmeceleri* "sınıflandıran", tartışan, yeniden tanımlamaya çalışan bir ürünü yine bulamayacaktı. Böyle bir çalışma, oldukça kısa tutulan ve *gerçek anlam-değişmece anlam* konusuyla

---

* Sözgelimi, **Adam Sanat**'taki yazısında geçen şu tümcelere bakalım: "46 yaşında olan (1960'ta) **İlhan Berk** yazınsal imgeyi *görsel imge* sanıyor ve şiir-anlam ilişkisinden habersiz. İkinci Yeni üzerine *abuk sabuk sözler eden* yalnızca İlhan Berk değil, hemen hemen bu şiirin öncülerinden hepsi yazdıkları yazılarla, soruşturmalara verdikleri yanıtlarla, yaptıkları işin bilincinde olmadıklarını kanıtlıyorlar." (altını ben çizdim, N.U)

** Adı geçen sinema yönetmeninin **Lire** adlı bir kitap dergisine (Temmuz 1992'de 140 000 basılmış) verdiği yanıttan söz ediliyor

1. Doğan Aksan, **Anlambilim ve Türk Anlambilimi**, Ankara 1971(1. baskı), **Her Yönüyle Dil(Ana Çizgileriyle Dilbilim), (Cilt: 1)** Ankara, 1977; **(Cilt: 2)**, Ankara 1980; **(Cilt: 3)** Ankara, 1982 (1. baskıları) (Yazımın konusu **Özdemir İnce**'nin **Adam Sanat**'taki yazısı olduğundan, **Doğan Aksan**'ın çalışmalarına ilişkin eleştirilerimi saklı tutuyorum.

sınırlanmış **Türkçe Kavrayım Gücü 1** adlı kitapçıktır.[2] Bu kitapçık, ders notu boyutunda yazıldığı için dağıtımı hemen hiç yapılmamış, yazın ve dilbilim alanına da bu yüzden girmemiştir. Ancak, bu çalışmadaki tanımlar ve örnekler, ÖSYM sınavlarına hazırlık kurslarında, bu kurslar için yazılmış kitap ve dergilerde tümüyle yerleşmiştir, kullanılmaktadır.

Biz, bu çalışmaları bir yana bırakıp **Özdemir İnce**'nin yazısına dönelim. Yukarıdaki alıntı şu tümceyle sürüyor:

"Değişmecelere, söz konusu kitabın (i. Habib Sevük'ün Edebıyat Bilgileri, *N.U.)* 'Mecazlar ve Edebi Sanatlar' *bölümünden alıntılar yaparak değineceğiz (doğal olarak günümüz Türkçesine uyarlayarak)"*

Buradan şu sonuç çıkıyor: **Özdemir İnce**, konuya ilişkin bilgilerini bizlerle tartışacak, yeri geldikçe alıntı yapacak; biz de, yeni bilgiler edineceğiz. Ne var ki, tanımların, açıklamaların ve örneklerin hemen hepsi alıntı olduğu halde, **Özdemir İnce**, bunları kendi düşünceleri ve tümceleri biçiminde dile getirmiş ve yeni bir şey söylemiyor. Nerede, kım, ne diyor? Bunu anlamanın yolu, tırnak içine alınmış yerlere bakmak. Bunun dışındakilerin de, doğal olarak, kaynaktan yararlanarak yazan kimseye ait olduğunu düşünürüz. **Özdemir İnce**'nin yazısında, **İsmail Habib**'in, tırnak içine alınmış sekiz on tümcesiyle bir iki örneği var. Bundan, diğer tümcelerin, açıklanan örneklerin **Özdemir İnce**'ye ait olduğu çıkıyor. Adı bilinmediği ve kitabının baskısı bulunmadığı için, okurun, **İsmail Habib**'e ait olanları kendiliğinden ayırması zaten olanaksız. Bu yüzden **Özdemir İnce**'nin, *"alıntılar yaparak değineceğiz"* demesi, bizi, tırnak içine alınmış kısacık yere gönderiyor. Bu, ne kadar doğru bir tutum, düşünülmelidir.

Ben, doğrudan **Özdemir İnce**'nin yazısını ele aldığım ve konuyu bu yazıyla sınırladığım için, alıntı dışındakileri onun tümceleri kabul ederek tartışacağım.

Özdemir İnce, tanımlarında ve örneklerinde ne gibi yanlışlar yapıyor? Özensiz yazması, daha çok da, konuya *"vâkıf"* olamaması sonucu, işte ortaya çıkanlar:

"Ağaç bir bıtkıdır, ama aynı zamanda bir varlıktır, bir eğretileme(métaphore) ve yerine'dir(istiare, allégorie): Bilgi ağacı, bellek ağacı." (Bu örneğin, İsmail Habıb Sevük'le ilgisi yoktur.)

Bu tümcedeki terimlerin *"bir eğretileme (métaphore) ve yerine'dir (istiare, allégorie)"* kullanım biçimi bize ne anlatıyor? "Eğretileme"nin ve "yerine"nın özdeş içenkli kavramları belirttiğini (çünkü "ve" bağlacı, özdeşlikleri ya da eşitlikleri bağlar); "méthaphore"u "eğretileme"nin, "istıare"yı de "yerine"nin başka dillerde karşılığı olduğunu; ayrıca, "istiare"nin, eğretilemenın diğer adı olmadığını ve "yerine"nin de bir "métaphore" sayılamayacağını (ayraç içi kullanıma da dikkat edelim).

Tümce uzun düştüğü için, biraz karışık gelebilir okura. Bir de doğrusunu yazalım: "Métaphore",, Batı dillerinde*; "istiare", Osmanlıcada "eğretileme" karşılığı olarak kullanılan terimlerdir. "Yerine" (ve Batı dillerindeki adı allégorie) ise, bir eğretileme türüdür. Yerine (=allégorie), eğretilemenin (=istiare =métaphore) kaplamındadır; bu iki terim arasında *altanlamlılık* ilişkisi vardır.

Özdemir İnce'nin tümcesini şimdi düzeltelim:

"Ağaç bir bitkidir, ama aynı zamanda bir varlıktır; bir eğretileme (=istiare =métaphore) çeşidi olarak bir yerine (=allégorie)dir: Bilgi ağacı, bellek ağacı."

Ayrı kavramlar izlenimi verecek bu yanılgıya, **Özdemir İnce** nasıl olup da düşmüştür? Diğer yanlışları da verelim, yargıya siz ulaşın. (İsmail Habib Sevük'ten yararlanması, buradan sonra başlıyor).

Özdemir İnce'nin şu tanımına bakalım bir de:

"Bir sözcük ya da kavramı kendi anlamında kullanırsak buna 'gerçek', eğer kendi anlamı dışında kullanırsak ona 'değişmece'(mecaz) denir."

"Bir sözcük ya da kavramı" dıştalayıcılığına gerek var mı? Eğer (gerçek ve değişmece) anlam tartışılıyorsa, tartışma nesnelerimiz, "sözcükler"dir artık. Sözcükler, kavramın adı, sessel ya da biçimsel dile getirilişidir. Kavramlar, kapsamlarıyla ele alındıklarında da "anlam" olgusu söz konusu olur. **"Sözcük**(gösterge, belirti) → **kavram** → **anlam"** sırası, dolayısıyla da **sözcük-anlam** bağlantısı anlambilimin tartışma eksenidir. Yazımın daraltılmış amacına uzak düştüğü için, tartışılmaya çok açık bu kavramların adını anmakla yetiniyorum. Ama burada bizi ilgilendiren, **Özdemir İnce**'nin tümcesirdeki "ya da kavram" bölümünün, onun tartıştığı konuya uygun düşmediğidir. Tümceyi, "Bir sözcüğü kendi anlamında kullanırsak..." biçiminde başlatmak daha doğru olur. Böylece tartışmanın ya da yazının **sözcük-anlam** ekseni açığa çıkar ve **"kavramın kendi anlamı (?!)"** belirsizliğinden kurtulunur.

Tümcedeki "gerçek anlam" ve "değişmece (=mecaz) anlam" tanımları doğru mu peki? Amaca uygun olabilmesi için, yapılan bileşik tanımı ayrı ayrı yazalım:

"Bir sözcüğü** ya da kavramı **kendi anlamında kullanırsak buna 'gerçek' denir."

Bir sözcüğü** ya da kavramı **kendi anlamı dışında kullanırsak 'değişmece (mecaz)' denir."

Burada şimdi neyin tanımı yapılmış olunuyor? "Gerçek"in mi (bu felsefenin konusudur), yoksa "gerçek anlam"ın mı? **Özdemir İnce**, sağa sola sataşana kadar (saldırdığı konularda haklı bile olsa),

---

2. Murat İsmet Tunçer Nizamettin Uğur **Türkçe Kavrayım Gücü 1** Şubat 1988 (Bu çalışma düzeltilmiş ve genişletilmiş olarak yeniden yazılmış ancak Murat İsmet Tunçer'in (1952-1992) beklenmedik olumu nedeniyle yayımı gerçekleştirilememiştir **Murat İsmet Tunçer**, diyalektik dil tarih gibi alanlarda buyuk birikimi, oncu araştırma ve saptayımları olan bir bilim ve sanat emekçisiydi Bunu kanıtlayan, yayımlanmış iki kısa çalışması [**"Ekonomi Tutkunu 'Gerçekçi Bir Yazara Gerçekçiliğin, Yazarlığın ve Ekonominin 'A'sı Üzerine Küçük Belirlemeler"** - Aralık 1991, **"Çarpıtmalara Dayalı Bir Tarih Kuramının Ana Çizgileri"** - 2 basım 1991] ve bir şiir kitabı **[Günlerin İzdüşümü - 1990]** vardır Asıl büyük ve adını yaşatacak olan özenli çalışmalarını gerçekleştiremeden yitirilen bu büyük insanın trajik yaşamı hiç unutulmayacaktır

* **Métaphore** Fransızca söyleyiştir Bu sozcugun karşılığı Almancada **Metapher**, İngilizcede **metaphor**'dur Tartışmayı dağıtmamak için, bu kullanım biçimine ilişkin düşuncemi saklı tutuyorum

yazdıklarına daha özenli baksa, onları gözden geçirse daha iyi olmaz mı?

Tanımların bu aksamalarını giderelim şimdi:

"Bir sözcüğü kendi anlamında kullanırsak buna 'gerçek anlam', eğer kendi anlamı dışında kullanırsak ona 'değişmece (mecaz) anlam denir."

Bu tanımda da iki aksama var.

Birincisi, "kendi anlamı" tamlaması anlamsız. *Sözcüğün kendi anlamı* söz konusu olabiliyorsa, *sözcüğün başka anlamı* da olur. Sözcüklerin anlamlarını böyle belirtmeye kalkışırsak, sözgelimi "kendi" sözcüğü, sözcüğün doğrudan kendisine ya da "kendi" göstergesine gönderir bizi. O zaman da göstergenin "kendisiyle" uğraşmaya başlarız. Anlambilgisiyle uğraşanlar bilir; **sözcük-anlam** arasındaki ilişki, büyük çoğunlukla saymacadır, uzlaşmayla gerçekleştirilmiştir.* **"Pencere"** sözcüğünün kendi anlamı nasıl yoksa, **"window"** sözcüğünün de kendi anlamı yoktur. Onlar kendilerini değil, çağrıştırdıkları kavramların göstergesi (belirticisi, imleyicisi) oldukları için belli anlamları bizlere iletir. Sözcükler yalnızca bir aracı, bir simgedir. Bu yüzden *"sözcüğün kendi anlamı"* denemez. *"Sözcüğün başka anlamı"* ise tümüyle yanlış. Eğer *"sözcüğün anlamı"* söz konusu ediliyorsa *"başka"* sözcüğü araya girmemelidir. Yok eğer *"sözcüğün"* gerçek anlamı dışında bir anlam amaçlanıyorsa, o zaman da bu karma tamlama, verilmek istenene, başka deyişle "değişmece(=mecaz) anlam"ı belirtmeye yetmez. "Başka" sözcüğü, "bir başka" anlamıyla sınırlılığı engellendiği için, "öncesi" ve "sonrası"na ilişkin bir bulanıklığa yol açar. Oysa "değişmece anlam" kavramının tanımı, bu bulanıklığı ya da belirsizliği engeller. "Kendi" ve "başka" sözcükleri yerine daha değişik terimler düşünülmelidir. **Özdemir İnce**, konuya yabancı kaldığı için böyle yanlışlara kapılmakta, dikkatsizlikten kaynaklandığı sanılan anlamsız tümceler kurmaktadır.

Tanımdaki ikinci aksama, anlatım pürüzünden geliyor. Tümceye dikkat edilirse, *"... kullanırsak, gerçek (ya da değişmece) denir"* söz öbeğinde eylemsi-eylem(=fiil) uygunsuzluğu var. "Kullanmak" eylemsisinin içerdiği iş eylemi, bir sonuç, olgu ya da kavram ortaya çıkarmalıydı. *"... kullandığımızda gerçekleşen ya da oluşan şu duruma (ya da anlama) gerçek (ya da değişmece) anlam denir."* gibi bir söyleyiş olması gerekiyor. **Özdemir İnce**'nin tüm bu yanlışlarını düzelterek tümcesini yeniden kurmak, belki yanlışları bir arada somutlaştıracak ama bu da amaca uygun olmaz. Çünkü durum, yanlış tanımın dışında, düşünce bulanıklığıyla ilgilidir; düzeltilmiş tanım, **Özdemir İnce**'nin dışına gönderecektir bizi. Böyle yapmak yerine, anlambilimle uğraşanlar için de konuyu açıklığa kavuşturan bir tanım verelim şimdi:

"Sözcüğün tek başına ele alındığında düşündürdüğü anlamlara gerçek anlam; gerçek anlamlarından sıyrılarak (kullanımda tümleme, deyim, tümce içinde) başka sözcüklerin yerine geçmesiyle kazandığı anlamlara değişmece(=mecaz) anlam denir."[3]

Burada şunu açıkça vurgulamakta yarar var: Yapılan, *hata* avcılığı değildir; bozuk tümce ve yanlış kullanılan sözcükler sorunu da değil. Eğer tanımlarda ortaya çıkıyorsa aksamalar, gerçekten de önemli bir sorun var demektir. Bu sorunun, yazımızın ilerisinde sergilenilenlerle daha da somutlaşacağını göreceksiniz.

Özdemir İnce'den işte başka bir tümce:

*"**Değişmeceler**, dilin yapısına öyle girmişlerdir ki, bunların artık **eğretileme** olduklarını farketmeyiz. [Sözcüklerin sözcük olarak birer eğretileme (métaphore) olduklarını ileri süren dilbilimciler var. Dinlere, idealistlere ve mistiklere göre ise insan ve nesneler eğretilemeden başka bir şey değildir. Ö. İ.)"****

Birinci tümceyi yeniden okursak, **değişmeceler = eğretilemeler** özdeşliğini görürüz. Bunun böyle olmadığını, **Özdemir İnce**'nin kendisi de yazısının gerisinde değişmeceleri bölümleyerek söylüyor:

*"Klasik sözbilimden(Retorik) çağdaş sözbilime, çok ayrıntılı olarak incelenen **değişmeceleri** biz **dört bölümde** ele alacağız: **Benzetme**(Teşbih), **Eğretileme**(İstiare), **Düzdeğişmece**(Mecazı mürsel, métonymie), **kapsamlayış** (Synecdoque)."****

Hangisi doğru? Üstelik de kurduğu "değişmece = eğretileme" özdeşliğini kimi dilbilimcilere, idealistlere, mistiklere mal ediyor. Bu özdeşlik içinde verilen örnekleri de ("Eli açıktı", "Mangalı yak.", "Güneş doğdu.", "Umudum kırıldı." gibi), **yıpranmış değişmeceler** olarak, "Bunlar kullanıla kullanıla değişmece niteliklerini yitirerek doğal dile**** eklenmişlerdir." yargısına kanıt yapıyor. "İsmail Habib Sevük yazıyor." böyle deyip bunların günümüzde de aşağı yukarı paylaşıldığını belirtiyor **Özdemir İnce**.

Nasıl oluyor da bu kadar çelişik, birbirini yalanlayan yargıları aynı yazıda kullanabiliyor yazarımız? Bunu daha önce belirtmiştim: Konuya yabancı oluşu, konuyu kavramamış oluşu. Öyle ki, **İsmail Habib**'ten aktarırken bile bozuyor tanımları, tümceleri. 1954'ten bu yana (ölüm tarihi), kemikleri böylesine sızladı mı acaba **İ. Habib Sevük**'ün?

İşte **1942**'de yayımlanan kitaptaki tümce:

*"**Mecazlar** dilin bünyesine o kadar karışırlar, o kadar ki, o çeşit mecazların **mecaz** olduğunu bile far-*

---

* Yansıma sözcükler (fısıltı, şırıltı, melemek, çat..) bunun dışındadır

3. Murat İsmet Tunçer, Nizamettin Uğur, a.g.y. (Buraya, kitapçığın önsözünden bir bölüm almak istiyorum: "Oylumunun küçük tutulmasına özen gösterilmekle birlikte, çeşitli konuların Türkiye'de alışılagelmiş sınırlamalarının dışına taşırıldığı ilk üründür ve dokunulan yönüyle, hem birkaçı dışında baştan savmacılığın damgasını sergileyen çeşitli dilbilgisi kitaplarından, hem de kaynak belirtmeksizin onlardan alıntılanan parçaları birleştirme kurnazlığıyla oluşturulmuş yalan yanlış örneklerle yüklü (...) sözel kitaplarından ayrılmaktadır." "Her kavram ya da kural, hazır kalıplar bir yana bırakılarak tanımlanmış"tır.)

** Alıntıdaki hem "farketmek" sözcüğünün yazımı yanlış (ayrı yazılmalıydı) hem de ayraçların kullanımı doğru değil (köşeli ayraç, içerde olmalıydı.)

*** Yine yazarımızın özensizliğinin yol açtığı yanlışlar var. **Ö.İnce**'nin yazış biçimine göre: 1. Retorik, "sözbilim"in değil de, "klasik sözbilim"in karşılığıdır(burada hiç kullanılmamalıydı). 2. Değişmece türlerinden kimilerinin Batı dillerinde, kiminin Türkçede(ya da Osmanlıcada) karşılığı yoktur(ya tam verilmeli karşılıkları, ya da hiç verilmemeliydi burada).

**** *"Doğal dil"*i yalnız *"düzanlamlı"* sözcüklerin kullanımı için kabul edip *"değişmeceli dil"* için kullanılmaması yanlış. Değişmece anlamların, doğal dilin dışında olduğu ileri sürülmüş olunuyor o zaman. **Ö.İnce**'nin, düşünmeksizin alıp benimsediği ve ileri sürdüğü bir tuhaflık daha işte

ketmeyiz."

İşte **Özdemir İnce**'nin (1992'de yayımlanan yazısındaki) tümcesi:

*"**Değişmeceler,** dilin yapısına öyle girmişlerdir ki, bunların artık **eğretileme** olduklarını farketmeyiz."**

Özdemir ince, metni günümüz Türkçesine işte böyle çeviriyor; "mecaz"ı, *"eğretileme"* yaparak. Öyle olunca da, tanımlar bozuluyor, örneklerde tutarsızlık başlıyor. **İsmail Habib**'in, *Edebiyat Bilgileri* kitabının *"Mecazlar ve Edebı Sanatlar"* bölümüne giriş yaparken değişmecelerin genel işlevini ve bunların günlük dile yansıyan sonuçlarını açıklamak amacıyla *"mecaz"* kavramını tanımlayıp örneklerini sıralarken yer verdiği *"Mangalı yak."* düzdeğişmece (mecaz-ı mürsel) örneği, **Özdemir İnce**'nin bozduğu *"mecaz"* tanımı nedeniyle *"eğretileme"* örneğine dönüşüveriyor. **İ.Habib**, neyin ne olduğunu biliyor, belli; ama bizim yazarımız, konuyu doğru ve duru açıklayabilme gücünden uzak olduğu için nasıl bir değişiklik yaptığının ve sıralanan örneklerin bu değişen tanıma ne kadar uyduğunun farkında değil. *"Mangalı yak."* tümcesindeki değişmeceli sözcük *"mangal"*dır; çünkü *"kömür"* sözcüğünün yerine geçmiştir: *"Mangal(daki kömürü) yak."* söyleyişinde, ayraç içinin eksiltilemeye uğraması **sonucu** *dışsallık-içsellik ilişkisiyle* düzdeğişmece gerçekleşmiştir. Eğretilemeyle ilgisi, hem de hiç yoktur. Kendisi de, *mangal-kömür* ilişkisini düzdeğişmece bölümünde açıklıyor ayrıca. Böylece, aynı örnek hem eğretilemede, hem düzdeğişmecede kullanılmış olunuyor. **Özdemir İnce**, tanım ve örnekleri, kimi kez (günümüz Türkçesiyle diyerek) olduğu gibi, kimi kez de bozarak aktarırken yalnızca *değişmece türlerinde* ayrılır **İsmail Habib**'den. Elli yıl sonra yayımlanan (1942 → 1992) yazının ve yazarının çağdaşlığı başka nasıl belirtilebilirdi ki?! Kimbilir, o zaman yapılan bölümleme **Özdemir İnce**'nin yaptığı bölümlemeden belki de daha doğrudur. (**Adam Sanat**'taki yazının yanlışlarıyla sınırlanan bu yazının uzunluğu, *değişmece türlerinin* neler olduğu konusuna girmemi engelliyor. Bu, başka bir yazının konusu olmalıdır.).

Özdemir İnce'nin aklına geleni düşünmeksizin olduğu gibi kağıda aktarma özelliği ve konusuna uzaklığı, *"benzetme"*nin tanımında ve açıklanışında da karşımıza çıkıyor:

*"**Benzetme**(Teşbih)", "Bir ya da birkaç şeyi, **benzetme** amacıyla karşılaştırmaya **benzetme** denir."*

Benzetme terimini yine kendi adıyla, "benzetme" ile tanımlamak bir anlatım pürüzü değil mi?**

"Değişmeceleri biz dört bölümde ele alacağız." deyip "benzetme"yi, "eğretileme"yi, "düzdeğişmece"yi ve "kapsamlayış"ı sıralayan **Özdemir İnce**, bu tümcede değişmece diye saydığı *"benzetme"* için bakın neler yazıyor:

(Yukarıdaki benzetme tanımını izleyen tümceler) *"Burada, sözcüğü 'kendi gerçek anlamının dışında kullanmak' söz konusu olmadığı için benzetme bir değişmece değildir. Ama..."*

Hem değişmecelerin içinde say *"benzetme"*yi, hem de ""benzetme değişmece değildir" diye yaz. Bunun savunusu, biraz önceki tümcelerin süreğinde var:

"Ama değişmecelerin en önemlisi olan eğretileme (istiare) benzetmeye dayandığı ve benzetme eğretilemenin gerçek kaynağı olduğu için, benzetmeyi ele almadan eğretilemeye geçmek pek uygun olmaz. Ayrıca..."

"Alıntılar yaparak değineceğiz" diyen **Özdemir İnce**, henüz alıntı tırnağı kullanmadığı ve yer yer kendi düşüncelerini eklediği için(tam da buralarda konudan koptuğunu vurgulayalım), biz, onun düşüncelerini eleştiriyoruz. Eğer **İsmail Habib**'i söz konusu edersek, yazarımızın durumu daha kötü olur. Nitekim, bu alıntımızla ilgili olarak da aynı sonuç çıkıyor karşımıza. Çünkü *1942*'de yayımlanan kitabın yazarı, *benzetme*yi, değişmecelerin içinde saymıyor ve *eğretileme*yi kavratabilmek için bu kavramı anlattığını söylüyor. **Ö.İnce** ise, araya girip, *"Değişmeceleri dört bölümde* ele alacağız." tümcesini ekliyor ve başlıyor *"benzetme"*ye; aynı gerekçelerle ama.

Alıntıyı sürdürüyoruz.

*"Ayrıca, değişmeceler, yalnızca 'kendi gerçek anlamlarının dışında kullanılmak*** gibi mekanik bir kavram da değildirler. Bunların yazınsal önemleri ve değerleri bizlerde yarattıkları imgelerden kaynaklanmaktadır. Çünkü değişmeceler, ister benzetmek amacıyla olsun, ister olmasın, bizi ikinci bir kavrama bağlayarak bizde imge yaratır."*

Hem **Özdemir İnce** için, hem de benzetme kavramı için can alıcı yere gelmiş olduk bu alıntıyla:

Benzetme bir değişmece türü müdür değil midir ve imge yaratılır mı yaratılmaz mı? Sözcüğü, gerçek anlamı dışında kullanmak "mekanik" bir durum mudur, değil midir?

Adam Sanat'taki yazıyı okur okumaz bir şeyler yazmak istemiştim. çünkü hayli zamandır ilgi duyduğum ve bildiğimi sandığım bir alandı yazının konusu. Ancak uzun bir süre, ocak ayı başına kadar, çalışma koşullarımın ağırlığı nedeniyle buna zaman bulamadım. **Özdemir İnce**'nin diğer yazılarına, yapıtlarına da bakamadım; sıkışık bir zaman diliminde bu yazıyı yazmaya çalışıyordum. Konuyu genişletecek zamanım da olmadığı için ve sınırlamayla bile yazı hayli uzun tutacağından böyle yapıyordum biraz da.

---

* Özdemir İnce, kopyayı yanlış çekerken, yanlışları "doğru", yanı olduğu gibi çekebiliyor "farketmek" sozcüğünün yazımında olduğu gibi.

** **İsmail Habib**'in tanımı şoyle "Bir veya birkaç şeyi, benzetme kastile, karşılaştırmaya 'teşbih' denir." (s 345)

*** **Özdemir İnce**'nin yazısında *"sozcuğün kendı anlamı"* tamlamasından sonra, şımdı de (son iki alıntıda) *"kendı gerçekanlamı* (dışında kullanmak", karma tamlaması çıktı karşımıza. Birincisini, onceki sayfalarda tartışmıştık. İkincisindeki *"kendi"* sozcüğünün işlevine bakalım. Eğer *"sozcüğün kendı gerçek anlamı"* karma tamlamasında bu sozcuğun anlamı varsa, bu belirtıcı dışında başka belirtıcı de olur doğallıkla o zaman "Sozcuğün ***başka*** *gerçek anlamı"* da demek gerekir. Böyle anlamsız, işlevsiz bir kullanım, dil-imge-anlam-şiir tartışması yapan başkalarının dılını düzey yonunden eleştiren **Ö.İnce**

Yazıyı yazarken bir ara, **Özdemir İnce**'nin **"Şiir ve Gerçeklik"**[4] adlı ürününe uzandı elim korka korka; çünkü orada da (bu konularda) inanılmaz yanlışlarla karşılaşabilirdim. Korktuğum başıma geldi. Kavramları, bu kitaptaki yanlışlarıyla birlikte uzun uzun tartışmayı başka yazılara bırakıyorum. Bu yazıyı **Özdemir İnce**'nin **Adam Sanat'taki** kavram ve örnek yanlışlarıyla sınırladığımı bir kez daha belirtme gereğini duyuyorum burada.

Ne diyordu alıntımızda yazarımız?

"Benzetme" bir değişmece değildir; çünkü bizde imge yaratmaz. Sözcüğü gerçek anlam dışında kullanma, mekanik bir kavram da değildir.

Şunu öncelikle belirtmeliyim: Sözcüğü gerçek anlam dışında, başka bir deyişle, başka sözcüklerin yerine kullanma, teknik olarak mekanik bir olgudur. Ancak, bu mekanik durumdur değişmeceyi gerçekleştiren. O olmazsa anlam genişlemesi, değişmesi olamaz; sözcük, başka sözcüklerin yerine geçerek onların anlamlarını üstlenemez. Bu koşul yerine getirildiğinde "ikinci bir kavram"a ulaşılır ve imge yaratılır. Biçimsel olarak mekanik, içeriksel olarak duygusal, öznel bir işleyiştir sözünü ettiğimiz. Sözcükler, gerçek anlamlarıyla kullanıldıklarında **düz anlatım**, değişmece anlamlarıyla kullanıldıklarında **dolaylı - duygusal** anlatım gerçekleştirilir.[5]

Özdemir İnce, *Adam Sanat*'taki yazısında *benzetme*yi değişmece saymaz; *imge* yaratmıyor çünkü der. Ve ekler: *Eğretilemeyi* anlatabilmek için benzetmeyi açıklamak gerekir. Örnekleri tartışmaya başlar böylece. Çünkü, **İsmail Habib Sevük**, 1942'de yayımlanan kitabında öyle yazmıştır.

Özdemir İnce, Temmuz 1983'te **Varlık** dergisinde yayımlanan, 1985'te de **"Şiir ve Gerçeklik"** adlı kitabında yer alan **"İmge ve Serüvenleri II"** adlı yazısında ise şöyle yazıyor:

"– Benzetme(Teşbih)* *ve türleri:* Bir nesneyi, bir kavramı **imge**de canlandırmak için nitelikçe daha üstününe benzetme sanatı. Bir şeyin niteliğini anlatmak için, o niteliği eksiksiz taşıyan başka bir şeyi örnek gösterme işi. (TDK Sözlüğü)." (s.17)

Bu kez tanım öncekinden farklı ve daha doğru; çünkü alınan kaynakta öyle geçiyor. **Özdemir İnce** de doğruya yakın tanımı, eksiksiz aktarıyor.Ama bu kez, benzetme-imge ilişkisinin varlığınıbelirtmiş oluyor ister istemez.

Ö.İnce'nin Adam Sanat'taki tezini, *benzetme*nin imge yaratamayacağı, bu nedenle de değişmece türü sayılamayacağı görüşünü, önce kendi örnekleriyle (çoğunluğu **İsmail Habib**'in; ama bunu, **Edebiyat Bilgileri**'ni okuyan anlayabilir) tartışalım.

Farklı bağlamlardaki kavramlar, nesneler arasında benzerlik ilişkisi kurulduğu an (benzetme ya da eğretilemeyle), kendisine benzetilen (=müşebbehünbih), çoğunlukla gerçek anlam dışına çıkar; ayrı bir kavramın göstergesi olur ve bu nedenle de bizde imge yaratır.

Özdemir İnce'nin ayrıntılı benzetme diye verdiği iki örneğe bakalım önce:

"Akşam, lekesiz, sâf, iyi bir yüz gibi akşam" (Yahya Kemal)

"Bir portakal gibi mavidir dünya" (P. Eluard)

Birinci örnekteki benzeyen(=müşebbeh): "akşam" kavramı gerçek anlamını verirken, kendisine benzetilen(=müşebbehünbih)**: "yüz" kavramı, sözcüğün gerçek anlamına denk düşüyor mu acaba? Öyle kabul edersek, anlamsız bir sözcük topluluğuyla karşılaşırız. Bu nedenle burada "yüz"ün gerçek anlamda olması olanaksız. O artık, "lekesizliği, saflığı, iyi olma durumunu" simgeleyen yeni bir kavramdır ve **imge** dediğimiz şey de tam burada başlamıştır.

İkinci örnekteki "dünya" (benzeyen), bağdaştırıldığı bir narenciyenin ta kendisi olamayacağına göre; "portakal" (k. benzetilen), gerçek anlamda kendisini değil, onu andıran "girintili çıkıntılı bir yuvarlaklık" imgesini belirtmeye başlamaktadır artık.

Benzetmeleri böyle algılamazsak, başka deyişle, gerçek anlamlarına takılır kalırsak, bu tür dizelerle yapılan bağdaştırmanın anlamı kalmaz. **İmge**nin oluşmasının koşulu, farklı kavramları yaklaştırmaktan geçmez mi zaten?

Yazıda kısaltılmış benzetme diye verilen "Bırak şu yılan gibi adamı." örneğinde "yılan"(benzeyen), artık sürüngen bir hayvanı değil, tümcede söylenmemiş olan ve benzetme amacına (yönüne) nerdeyse özdeş olan "soğukluk" (ama "yılan soğukluğu" N.U.) imgesini iletir.*** İşte yeni bir kavram, bir imge başlangıcı.

"Mehmet aslan gibidir." benzetmesindeki kendisine benzetilen(benzetmeliği), yani "aslan" kavramı, "dört ayaklı, tüylü, kuyruklu, ormanda yaşayan vb. bir hayvan" kavramı değildir artık. Bu sözcüğü gerçek anlamda kullanılmış sayar ve öyle algılarsak, Mehmet'e "hayvan" deme, onu hayvanla özdeşleştirme mantıksızlığına düşeriz. Bu durum, bağdaştırmayı engeller. Oysa kendisine benzetilen "aslan", bu bağdaştırmada "güçlülük, atılganlık" imgesini belirtir olmaya başlamıştır.

Pekiştirilmiş benzetme (=teşbih-i müekked) örneği diye verilen *"Her günüm bir yıla döndü, giderim."*(Karacaoğlan) dizesinde ise değişmece anlam

---

4. Özdemir İnce, **Şiir ve Gerçeklik**, İstanbul, Şubat 1985 (1. basım) (Bu çalışma, 208 sayfadır ve şiir, imge, anlam, gerçeklik, dil kavramlarını tartışır. Daha önce dergilerde çıkan yazıların toplamından oluşturulmuştur)

5. Murat İsmet Tunçer, Nizamettin Uğur, **a.g.y.**

* **Yazarımızın bir yazım yanlışı da (*Adam Sanat*'ta ve *"Şiir ve Gerçeklik"*'te yinelenen),** ayraç içine alınan terimlerin, eğer ilk adı tümce başı ise, ilk harfini büyük yazması

** **Özdemir İnce, İsmail Habib Sevük**'ün, "benzeyen" ve "benzetilen" terimlerini benimsemiş. Bu terimler kargaşa yarattığı için, sözgelimi "benzetilen", asıl anlatılanı, "müşebbeh"i düşündürür) günümüzde böyle kullanılmamaktadır. **Cevdet Kudret** ve **Emin Özdemir**, "benzeyen" ve "kendisine benzetilen"; **Cem Dilçin** ve **Seyit Kemal Karaalioğlu**, "benzetilen" ve "benzetmelik" terimlerini benimsemişlerdir. Ben, tartıştığım yazıya göre çok farklılaştırmamak için "kendisine" sözcüğünü "benzetilen"e ekledim; C. Kudret ve E. Özdemir'in kullanımına da uygun düştü böylece.

*** **Özdemir İnce**, benzetme yönünü "soğuk" olarak (onu da **İsmail Habib**'ten aktararak) verdiği için, ben de değiştirmedim. "Bırak şu yılan gibi adamı." benzetmesinde benzetme yönü, aslında, "hainlik", "sokuculuk", "aşağılık" kavramlarıdır. Bu benzetmeyi günlük yaşantımızda nasıl kullandığımızı anımsayın.

gerçekleşmemiştir. Çünkü yalnız uzunluk farkı içeren özdeş nitelikli iki kavram söz konusudur. Türkiye'de hiç belirtilmeyen, dolayısıyla da hiç tartışılmayan can alıcı yer de tam buradadır. Bizde, benzetme, değişmece türü değildir denilir ama değişmeceler içinde anlatılır. Benzetmede değişmecenin olabileceği kuşkusunu taşıyanlar da var. Ama değişmece nerede başlar; bunu bilen, tartışan, yazan çıkmamıştır. **Türkçe Kavrayım Gücü 1**'in (**Murat İsmet Tunçer, Nizamettin Uğur**) düzeltilmiş ve genişletilmiş ikinci yazımındaki özgün saptayımlardan birisi de işte bununla ilgilidir.

Demek ki gerçek anlamlarıyla bağdaştırılması ve deyim, tamlama, dize, tümce vb. içinde bir arada bulundurulması olanaksız kavramlar ve nesneler (dolayısıyla onları adı olan sözcükler), ancak gerçek anlam dışına taşırılarak bağdaştırılabiliniyor. Yeni bir kavram çağrıştırılarak, imge yaratılarak olanaklılık kazanıyor bu da.

Özdemir İnce'nin yazısındaki *yalın benzetme (=teşbih-i beliğ)* örneği ise benzetmenin değişmece olmadığını çürüten en çarpıcı örnek: "Sevgilim, selvim." Kendisine benzetilen "selvi", gerçek anlamda bir ağaç türünün göstergesi olduğuna göre, değişmece anlamda algılanmadığında, bu tümceyi söyleyenin bir ağaca âşık olması düşünülür; bu da ruhbilimin konusuna girer. Belli ki **benzeyen: "sevgili" =kendisine benzetilen "selvi"** özdeşliği için bir imgeye ("selvi boy") gereksinme vardır. Değişmece anlam gerçekleşmeden bağdaştırma olanağı, dolayısıyla ikinci bir kavrama ulaşabilme olanaksızlığı kolayca anlaşılmaktadır. Bu tür benzetmeleri de herkes değişmece anlamıyla algılar ister istemez.

Biraz önce değişik biçimde belirttiğimiz gibi, benzetmede değişmecenin sınırı, benzeyen ve kendisine benzetilen kavramların niteliklerinde, yer aldıkları bağlamların uzaklığında aranmamalıdır.

"Benzetme bir değişmece değildir.", Değişmecelerin yazınsal önemleri ve değerleri bizde yarattıkları imgelerden kaynaklanmaktadır." diyen **Özdemir İnce**, sözcüğün imge yaratma koşullarını, *"Yazınsal İmgenin Tanımı"* alt başlıklı bölümde şöyle tartışıyor:

"Sözcüğün imge yaratıp yaratmadığını şu iki soru aracılığıyla da öğrenebiliriz:

*1) Sözcük, incelenen metinde geçen nesneden başka bir nesneyi işaret ediyor mu? Ya da, benzetme yapısı, benzeyen ve benzetilen nesne arasında yeterli uzaklık var mı? (*Tümce bozuk olduğu için biraz belirsizlik var. (N. U.)

2) Bir sözcük, benzetme ya da bitişiklik (contiguité) ilişkisiyle işaret ettiği nesneyle birleşmiş mıdır? (Bitişiklik, parça-bütün, bütün-parça ilişkisidir.)

*Sonuç olarak, imgeyi karşılaştırma (comparaison) bağlamında şöyle tanımlayabiliriz: Birbirinden az ya da çok uzak iki alana ait iki nesnenin birbirine yaklaşmasından imge doğar."**

Özdemir İnce, biraz sonra sözünü edeceğim iki benzetmenin imge yaratma koşullarını tartıştıktan sonra bir ara şunu da yazıyor:

*"Ayrıca, bu yazımızda en önemlilerini söz konusu ettiğimiz, iki nesne arasında benzeme-benzetme ilişkileri [**benzetme**, eğretileme, yerine(allegori), simge] ve bitişiklik ilişkisi de (düzdeğişmece ve kapsamlayış) imge kaynaklarıdır."***

Özdemir İnce'nin, imgeyi tartışırken verdiği iki benzetme örneği de şunlar:

"Bu araba benim arabam kadar hızlıdır."

"Bu araba şimşek kadar(gibi) hızlıdır."

Birinci benzetmenin, birbirinden uzak iki alana (bağlama) ait iki nesne arasında bir yaklaşma sağlamadığı için (çünkü aynı bağlam söz konusu) imgeyi gerçekleştiremediğini; ikinci benzetmenin "araba" ve "şimşek" gibi iki ayrı bağlama ait nesneyi birbirine yaklaştırması nedeniyle imgeyi var ettiğini söylüyor.

Şimdi sormazlar mı **Özdemir İnce**'ye; hani, benzetme, "ikinci bir kavrama bağlayarak imge yaratmaz"dı? Sayfalarca savunduğu tezini, "benzetme, imge kaynağıdır." imgeyi var eder diyerek şimdi kendin yerle bir ediyorsun. İlhan Berk, 46 yaşında imgeyi bilmiyordu; sen bu kadar zaman sonra ve bu yaşında (?!) iki karşıt tezi aynı yazıda savunabiliyorsun.

"Şiir ve Gerçeklik" adlı kitabın 16-17. sayfalarında imgeyi tartışan hayli doğru sözler ediyor **Ö.İnce**. İmge ve *benzetmeye ilişkin* kitaptaki doğru sözleri nasıl bulmuş diye meraklanmaya gerek yok; çünkü orada verdiği bir kaynak var: *The Criticisy of Poetry, **S.H. Burton**, Ed. Longman.* Yukarıdaki "araba"yla ilgili tutarlı örnekler kendisine mi ait, bende kuşku doğdu açıkçası. Konuyu tartışan **Michel Le Guerne** adı sık sık anılıyor bu iki benzetmenin geçtiği sayfada.

Bu konularda, toplama bilgilerle eklektik biçimde yazanların çaresizliğinin ve çıkmazının nedeni, değişmeceyi tartışan yazıların ülkemizde hiç olmaması. **Özdemir İnce**'nin yanlışlarının önemli bir nedeni bu. Kendisi, konuya yeterince girememenin ötesinde, belli ki çok özensiz, dikkatsiz yazıyor. **Özdemir İnce** şiiri belki biliyor; ama "anlam" ve "imge"yi ne kadar biliyor; buna siz karar verin.

Sözlerimi sert bulanlar olabilir. Burada eleştirilen yazarımızı yakından tanımıyorum, kişisel sorunum yok onunla. Böylesine büyük yanlışlarla uzun süredir, hem de önemli görülen yazılar yazması, üstelik de bunları eleştirenlerin çıkmamış oluşudur beni yazmaya iten. Kuşkusuz, bir de ve belki daha önemlisi, Türkiye'ye yakışan bir düzeye bu gibi konularda çıkılması gerektiği düşüncesi. Önemsiz yanlışlar üzerinde durmamak ama önemlilerini de gündeme getirmek zorunluluğunu duymamız gerekiyor sanırım.

Yazımın başlığında geçen bir terim daha var henüz tartışmadığım. O konuda da bir soru yöneltiyorum **Ö.İnce**'ye: Eğretileme (=istiare = metafore) nedir? Bunu iyi biliyor musun? Yazdıkların ne kadar doğru?

---

* "Tanım"dan söz ediyor ama ikinci tümce, tanım tümcesi değil

** Artık alıştık, *yerine*yi eğretilemenin dışında saymasının yanında, bu kez de "**simge**" çıktı karşımıza. Tartışmasına girmiyoruz

Bunların yanıtını, okur, **Adam Sanat**'taki ***"Şiirin Dili ve Yazınsal İmge: İmge ve Eğretileme"*** yazısında bulabilir. Kendisi, şimdiye kadar yazdıklarını ve bildiğini sandığı konuları, bizim yazımızdan sonra, dilerse yeniden düşünür.

Sözünü ettiğim yazıda, "eğretileme hem değişmece, hem de benzetme sanatıdır" deniliyor. Bu tümceye dikkat edelim: Eğretileme hem değişmece, hem de (bir değişmece olmayan) benzetmedir; başka deyişle, "eğretileme: hem değişmecedir, hem değildir."

"Benzetme"yi değişmece dışında tutarsanız, varacağınız yer, burasıdır. Eğer değişmece içinde görseydiniz, tümcenin kuruluşunun daha başka olması gerekirdi.

Benzetme konusunda her şeyi birbirine karıştırmasını, başkalarının da pek doğru şeyler söylemediğini, onun bu yüzden böyle gariplikler yaptığını düşünerek bir ölçüde bağışlayabiliriz. Ama *eğretileme* tanım ve açıklamalarındaki yanlışlarını bağışlama iznini bize hiç kimse vermez. Çünkü yalnızca **Özdemir İnce**'ye özgü bu yanlışların boyutu şaşırtıcı düzeydedir. Konuyayabancı kalışı ve kaynağını da bellek gücüyle kullanmaya kalkışmasıdır onu bu acıklı duruma düşüren. Günümüz Türkçesine çevirerek yararlanıyorum mantığı da zaten onu daha başka yerlere götürmüştür. Ama şimdi belirteceklerim **Özdemir İnce**'nin kendisine özgüdür.

Şöyle bir *eğretileme* tanımı yapar yazarımız: *"Bir şeyi kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği başka şeyin adıyla anma."* Bu tanım, yanlıştır ve yalnızca *açık eğretileme*yi açıklar. Çünkü *kapalı eğretileme*de, "türlü yönlerden benzediği bir başka şeyin adı" değildir eğretilenen; kendisine benzetilenin bir özelliği, benzeyene kazandırılmaktadır.

Sözgelimi, *"Öfkemizden şimşeği yarattık"* diyen **Ahmet Telli**,[6] öfkesiyle var ettiği yakıcı, yok edici "bilinç"ini (ya da buna benzer başka bir kavramı), "kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği bir başka şeyin (←şimşek) adıyla andığı" için açık eğretileme yapmıştır. "Kendisine benzetilen"in adı, kullanılmayarak düşürülen "benzeyen"in adının yerine ödünçleme yoluyla geçirilirken, örnek alınanın adı apaçık söylenmiş olunmaktadır. Dizedeki asıl anlatılmak istenen kavramın adının (←bilinç vb.), kendisine benzetilen "şimşek"in yerine kullanılabilmesinin yolu da kapalı değildir: *"Öfkemizden* (yakıcı, çarpıcı) *bilinci yarattık."* Açık eğretileme işte budur.

Oysa, *"Kuşlar artık uçamayacak içimde"* dizesiyle **Kaan İnce**[7],"kendi içini", kendisine benzettiği "gökyüzü'nün adıyla anlatmıyor. Bu kez, kendisine benzetilenin adı değil de bir özelliği, dizede adı geçen "iç" (yürek vb.) kavramına eğretilenmiş. Bu nedenle de kapalı eğretilemedir gerçekleştirilen. Kendisine benzetilenin adı dizeye geçirilemiyor; buna yolu kapatan durum ise, anlamın tümüyle değişmesi, dizenin, özelliğini yitirme tehlikesidir (Bu dizede, bir başka değişmece de "kuşlar"la ilgilidir; çünkü, "sevinç", "özgürlük", "saflık" gibi kavramlar "kuşlar"a benzetilerek ve kendisine benzetilen "kuşlar" kavramı, benzeyenlerin adı kullanılarak açık eğretileme yapılmış izlenimi de ayrıca sezilmektedir). Yine **Kaan İnce**'nin aynı kitabında *"aklımı deliyor güzün huysuz sabahı"* dizesinde de, kapalı eğretileme vardır. Çünkü kendisine benzetilen "burgu", "delici bir alet" gibi bir kavramın adı anılmadan onun özelliği "güz sabahı"na eğretilenmiş, ödünçlenmiştir. Yine "huysuz sabah" tamlamasında da kapalı eğretileme olduğu açıkça görülmektedir.

Özdemir İnce, bu tartıştığım yanlış tanım tümcesinden sonra, *"Bu bakımdan eğretileme hem değişmece (mecaz), hem de benzetme sanatıdır."* diyor. (Bu tümceyi, "benzetme" tartışmasındaki söylenenlerle birlikte düşünürseniz ve yapı bakımından irdelerseniz, siz de kimi sonuçlara artık kolayca varırsınız). Böyle yazınca da ister istemez şunlar geliyor arkasından:

"Eğretilemeyi bu iki özelliğine göre şöyle tanımlayabiliriz:

a.*Değişmece olarak: Benzetme amacıyla ve bir engelleyici ipucu (karine-i mâniâ) olmak üzere bir sözcük ya da deyimin kendi anlamı dışında kullanılmasıdır. Örneğin, 'Yıldızlar gözlerini kırpıyor.' dediğimiz zaman eğretileme yapmış oluruz."*

Bu örnekteki "göz" sözcüğünün gerçek anlamda kullanılamayacağını, çünkü yıldızın gözünün olamayacağını (bunun engelleyici ipucu olduğunu) yazdıktan sonra şöyle sürdürüyor **Özdemir İnce**:

*"Demek ki **bu tür eğretilemenin**(altını ben çizdim, N.U.) üç öğesi, üç koşulu var:*

– Sözcüğün gerçek anlamı dışında herhangi bir kavrama ya da nesneye ad olması;

– Engelleyici ipucu bulunması (...);

– Benzetme amacının bulunması.

*b. Benzetme olarak: Benzetmenin iki temel öğesinden birinin (benzeyen ya da benzetilenin) söylenmemesiyle yapılır. **Bu tür eğretileme** (altını ben çizdim, N.U.) ikiye ayrılır."*

Özdemir İnce, alıntının süreğinde *açık* ve *kapalı eğretileme*yi anlatmaya başlayacaktır. Bunlara ilişkin alıntı ve eleştirilere geçmeden önce, yukarıdaki alıntıyı tartışalım önce.

Yazarımız, hiç kimsenin yapmadığı bir bölümlemeyle çıkıyor okurun karşısına. Kimi yazarlar, *eğretileme*nin benzetmeyle ve değişmeceyle ilişkisini vurgularken yazdıklarını, **Özdemir İnce** kendine göre yeniden ele alıyor ve özgün katkılarını(!) sıralıyor. Okur da, şimdiye kadar kimsenin göremediği ve yazamadığı yepyeni şeyler öğreniyor böylece: *Eğretileme*, önce, "değişmece(amaçlı) eğretileme-benzetme (amaçlı) eğretileme" diye ikiye ayrılmıştır; sonra, ikincisi de kendi içinde açık eğretileme - kapalı eğretileme biçiminde bölümlenmiştir. Sayılan "üç öğe, üç koşul" da, birinci ana bölüme özgüdür; ikinci ana bölümle ilgili değil denmektedir. Bu kadarına da pes doğrusu.

6. Ahmet Telli, **Belki Yine Gelirim**, 4. Basım, E.İ.İ. 1992, s.61
7. Kaan İnce, **Gizdüşüm**, Aralık 1992 s. 11

Yazarımız, alıntıda altını iki kez çizdiğim "bu tür eğretileme" tamlamasını yineleme yoluyla, özgün(!) bolumlemesini açık seçik belirtmiş oluyor bize.

Özdemir İnce'nin *eğretileme* ve *anlam* vb. konularına bu denli uzak olduğunu kimse düşünemezdi, kimse düşünmedi (herhangi bir eleştiri yazısı çıkmadı dergilerde; nerede o keskin zekâlarıyla günlükler, eleştiriler yazanlar?); daha da ilginci, **Memet Fuat** da bu yazıya yer verdi dergisinde.

Özdemir İnce'nin "değişmece olarak eğretileme" örneği diye verdiği *"Yıldızlar gözlerini kırpıyor."* tümcesindeki (bu örnek **İsmail Habib**'indir aslında) değişmece de, yazarımızın ikinci ana başlığın alt bölümü olan kapalı eğretilemeye ilişkindir. Çünkü *"benzeyen: yıldızlar"* kullanılmıştır ve *"kendisine benzetilen:insan"*, düşünülerek onun özelliği (benzetme yönü: göz kırpabilme), benzeyene aktarılarak eğretilenmiştir. Yine "değişmece olarak eğretileme"ye özgü kıldığı *üç koşul, üç öğe* de, tüm eğretilemelerin koşuludur; bunu, konuyla yakından ilgilenen herkes bilir. İlginç olan, yazısının bir yerinde oldukça sert eleştirdiği Cem Dilçin'den, bu "üç öğeyi, üç koşulu", üstelik de kaynak belirtmeksizin sözcük sözcük *almasıdır* (Türk Şiir Bilgisi, s.412). Cem Dilçin'in dışındakiler de bu başlamları belirtiyor; ama o, hiç olmazsa, kendi sözcükleriyle yazmıştır.

Özdemir İnce, *kapalı eğretileme* örneğini, kendine göre ayırdığı eğretilemenin "değişmece olarak eğretileme" bölümünde açıkladıktan sonra; ikinci bölümünü (benzetme olarak değişmece) ikiye ayırmıştır ve şunları yazmıştır (sıkı durun şimdi):

*"Açık eğretileme: Yalnızca **benzeyenin** söylendiği eğretilemeye denir. – 'İki kapılı bir handa / Gidiyorum gündüz gece' (Âşık Veysel) Burada 'iki kapılı han' 'dünya'nın yerine kullanılmıştır."*

Tanım yanlış, örnek doğru. Açık eğretilemede *"kendisine benzetilen (=müşebbehünbih)"* söylenir *"benzeyen(=müşebbeh)"* söylenmez. Âşık Veysel'in bu iki dizesinde de *"benzeyen(müşebbeh): dünya"*, *"kendisine benzetilen (müşebbehünbih): iki kapılı han"*dır; "benzeyen"in söylenmeyen adı yerine, "kendisine benzetilen"ın adı eğretilenerek açıkça belirtilmiştir. Kendisine benzetilen açıkça görüldüğü, ve bunun yerine, asıl anlatılmak istenenin adının getirilmesine engel olmadığı için *açık eğretileme* türünden değişmece gerçekleştirilmiştir.

Şimdi de aşağıdaki alıntıya bakalım:

"2. Kapalı ya da Gizli Eğretileme: Yalnızca **benzetilen**in söylendiği eğretilemeye denir. Bu tür eğretilemelerde **benzeyen** gizlenir; ama genellikle **benzetilen** ile birlikte **benzeyen**in bir özelliği de vardır: – 'Yapraktan saçını yerlere yaymış / Sonbahar ağlıyor ayaklarında' (N.F. Kısakürek)"*

*Yukarıdaki beyitte, **benzetilen(←sonbahar)** söylenmiştir, ama **benzeyen(←insan)** gizlidir; ayrıca sonbaharın yaprak dökümü ve yağmurları gibi iki özelliği de söylenmiştir."* (Son iki alıntıdaki alt çizgileri ben çizdim. N.U.)

Bu kez hem tanım, hem örnek açıklaması yanlış. Terimlerin yerleri değiştirilirse, tanım düzelir: *Kapalı (ya da gizli eğretileme: Yalnızca benzeyenin (=müşebbeh) söylendiği eğretilemeye denir. Bu tür eğretilemelerde kendisine benzetilen (müşebbehünbih) gizlenir; benzeyen açıkça belirtilir ve kimi kez kendisine benzetilenin bir özelliği de söylenir.*

Özdemir İnce, açık eğretilemede kapalının, kapalı eğretilemede açık eğretilemenin tanımını yaparken dalgınlığın oyununa mı gelmiştir? Belki. Ama yazı boyunca her şey birbirine girmiş, birbiriyle çelişen sözler sıralanmışsa, burada durup düşünmek gerekir. Konusuna uzak olduğu, bilgilerini "doldurma", "toplama", "yığma" biçiminde biriktirdiği açık. Kapalı eğretileme örneğini açıklarken nasıl da zorlamış tanımını: *Sonbahar, benzeyendir; insan, kendisine benzetilendir* bu ikilikte. Terimlerin yerinin değiştirilmesiyle doğruya ulaşılıyor. Ama ya, *"ayrıca sonbaharın yaprak dökümü ve yağmurları gibi iki özelliği de söylenmiştir."* tümcesine ne demeli. K. eğretilemede, benzetme yönünün (maksad-ı teşbih) özelliği, kendisine benzetilen kavrama ait olmasıdır; böyle olmazsa eğretileme gerçekleşemez çünkü. N. F. Kısakürek'in bu ikiliğinde de, **Özdemir İnce**'nin sandığı gibi k. eğretilemeyi bize sezdirecek olan ve tartışmamız gerekenler, "sonbaharın yaprak dökümü ve yağmurları" değildir. Benzeyenin (← sonbahar) bu özellikleri, kendisine benzetilenin (← insan) "saç", "yaymak", "ağlamak" kavramlarıyla özdeşleştirilmiştir ve tartışmamız gereken *ipuçları* bunlardır.. Biz, "sonbahar"ın "insan"a benzetildiğini, kendisine benzetilenin adının gizlenmesine karşın, bu ipuçları nedeniyle anlayabiliyoruz. Kapalı eğretileme tam da budur, böyle açıklanır. N. Fazıl Kısakürek'in dizelerinin konusu "sonbahar"dır; şairin, etkili ve imgeci anlatım için yararlandığı, örnek aldığı da "insan"dır.

Özdemir İnce'nin konuyu karıştırdığı açık. Okuduğu kaynakları, özümsemeden aktardığı, ayrı kaynaklardaki çelişik bilgileri aynı yazıya topladığı belli. Aktarmacılığın dışına çıktığında ya da yanlış anımsadığında iş katkıya (!) dönüşüyor kolayca

Yazarımız, yazısına kaynakları (genellikle tırnak içine alıp alıntı olduğunu açıkça belli etmeden) alırken hem tanımları, hem de örnekleri bozuyor. **İsmail Habib Sevük**'ün, eğretilemeyi iki ayrı yönden irdelemeye kalkışmasını yanlış anlayan **Özdemir İnce**, kendi örneği gibi kullandığı, kaynağına ait örnekleri biraz değiştirmeye kalkışınca bakın nerelere ulaşıyor:

İsmail Habib Sevük, benzetme ilgeçlerinin gücünü belirtebilmek için, aynı örneği değiştire değiştire şöyle veriyor:

*"Sarı çehresiyle ay bu gece **tıpkı bir veremliyi** andırıyordu."*

"Ay veremli gibiydi."

"Ay güya bir veremliydi."

---

* Büyük harf kullanımının rastlantı olmadığını, bununla ilgili önceki dipnotumu anımsatarak belirtmeliyim

Yalnız Bir Sarhoş

Rüzgârın altında bir ağaç sallanıyor sağa sola. Öyla ya, herkese uzak bu bozkırda yalnız bir ağaç sarhoş olmasın da ne yapsın?

Narkisos

Sudaki yansımasına şöyle bir bakıp yüzünü buruşturunca Narkisos, ne yapacağını bilemedi söylencenin yazarı. Sunturlu bir küfür savurup içinden, çaresiz yalan söyledi okurlara.

Gökhan Tok

"İnsanın aya veremli diyeceği geliyordu."

Yazarımız, pekişmiş benzetme*(=teşbih-i müekked) tanımını yaptıktan sonra, Karacaoğlan'ın bir dizesini örnekler ve şunları ekler:

"Daha basit bir örnek:

– Ay bir veremliydi.

Bu cümlede, 'gibi' ya da 'güya' sözcükleri eksik."

Şimdi soruyorum **Özdemir İnce**'ye bu benzetme örneği diye verdiğin tümce, iyi düşün, sakın eğretileme örneği olmasın?

Yanıt, kuşkusuz belli. Bu söyleyiş bir kapalı eğretilemedir: "Ay", "insan"a benzetilmiştir ve kendisine benzetilenin özelliği ("veremlilik"), "benzeyen: ay"a aktarılarak eğretileme elde edilmiştir. Ödünçleme, geçici aktarma yapılırken yalnızca benzeyen (=müşebbeh) kullanılmış, öteki temel öğe kullanılmayarak, düşürülerek gizli tutulmuştur. Biz, eğretilemeyi, ipucu olan ve değişmece anlamda kullanılan "veremli" (benzetme yönü) sözcüğünden anlamaktayız.

Özdemir İnce sonunda *eğretileme*yi bir kez daha tanımlar: *"Özetleyecek olursak, 'birden çok sözcüğün belirli anlam özelliklerini birleştirip başka sözcük yerine kullanma yoluyla yapılan söz sanatı'na eğretileme deniyor."*

Yazarımızın bu tanımı da yanlış. Başkasından aldığı izlenimini veren, onun çift tırnakla, benimse tek tırnakla belirttiğim bölümdeki *"birden çok sözcüğün belirli anlam özelliklerini birleştirip başka sözcük yerine kullanma"* yan tümceciği birkaç yönden bozuk. Öncelikle, bu yan tümceciğin sözde öznesi yok. "...özelliklerini (...) kullanma" gibi bir öğe ilişkisi gözükyor.

Bu bozukluk, "birleştirip" ulacından sonra "sözcükleri(onları)" sözde öznesi eklendiğinde gidilecekmiş izlenimi veriyor: "sözcükleri başka sözcük yerine kullanma". Ama bu kez de, "bir araya getirilmiş birkaç sözcüğü başka sözcük yerine kullanma" gibi, eğretilemeyle uzaktan yakından ilgisi hiç olmayan bir sonuca ulaşılıyor.

Bu tanımın önemli bir yanlışı da, "belirli anlam özellikleri" tamlamasını, daraltılmış anlamda ve *eğretileme* için kullanmasıdır. Bu tamlama, hemen hemen tüm değişmeceleri bağlar; çünkü *"belirli anlam özellikleri"* olmadan, herhangi bir sözcük, bir başka sözcüğün anlamını üstlenemez ve onun yerine kullanılamaz. **Özdemir İnce**, bu önemli, *ince* ayrıntıları gözden kaçırıyor. Genel özelliği, eğretilemeye ilişkin olarak böyle dar anlamda kullanmak yerine, *"benzerlik ilişkisine dayalı anlam özellikleri"* demesi gerekirdi. Yazarımızın, neredeyse tüm değişmeceleri kapsayan yukarıdaki tanım ile, düzeltmelerden sonra ortaya çıkan aşağıdaki eğretileme tanımını artık siz kıyaslayın:

"Özetleyecek olursak, 'benzerlik ilişkisine dayalı anlam özellikleri içeren kavramları (ya adlarını ya da özelliklerini birinden diğerine aktararak) birleştirip, bir sözcüğü başka bir sözcüğün yerine kullanma yoluyla yapılan söz sanatı'na eğretileme diyoruz."

Yazısının ilerisinde, *"Argoda kullanılan koltuk(randevu evi), ampul(kadın memesi), delik(hapishane) gibi sözcükler de düzdeğişmece özelliği taşırlar."* diyen **Özdemir İnce**, bunların kimileri sakın **eğretileme** olmasın?

Tartıştığımız yazıdaki, benzetme ve eğretilemeye ilişkin yanlışlar bu kadar mı? Değil elbette. Ama sorun yeterince anlaşıldı sanırım. Bundan ötesi, yazımızı gereksiz yere uzatacak. Üstelik gerde başka kavramlar da var üzerinde durmadığımız.

Özdemir İnce, Adam Sanat'taki yazısında, bu konuları yazma gerekçesini şöyle açıklıyordu: *"1980 sonrasının şiir ortamında, şairlerin ve okurların bu iki yazıda ele aldığım sorunlara yaklaşım biçimleri ya da bu sorunlardan habersizlikleri, vb., beni bu iki yazıyı yazmaya zorladı."*

Bir yerde de, *"Bunlar, kullanan kişinin, dil bilincine, sanat ve yazın kültürüne tanıklık eden anahtar sözcüklerdir."* diyor.

Benim yazımın gerekçeleri de belli.

Yazıyı, ister istemez şöyle bitirmek gerekiyor:

"Yazısının yayımlandığı tarihte (1.5.1960 N.U) ***46*** *yaşında olan* ***İlhan Berk*** *yazınsal imgeyi görsel imge sanıyor ve şiir-anlam ilişkisinden habersiz.(...) abuk sabuk sözler eden yalnızca* ***İlhan Berk*** *değil."* diye yazan **Özdemir İnce**, bir bölümünü eleştirdiğim **Adam Sanat**'taki yazısının yayımlandığı tarihte (Ekim 1992), **56** yaşındaydı.

---

* "Pekişmiş" terimi de, **Özdemir İnce** dışında kullanılmaz. Bu değiştirilmiş terim doğru sayılırsa (pekiştirilmiş → pekişmiş), *"kısaltılmış benz. → kısalmış benz."* değişimi de doğru olur. Böylece yeni bir terimlendirmeye gideriz. Bu doğru mu acaba?

FOTO RAŞİT

Ayda Erbal

İlle de, demir bir kapının önünde durulacaktır. Ve mutlaka, çiçekli demir kapısı olan evin içinden, cızır cızır bir şarkı yükselecektir.

Dal ayrılır mı gülünden?
Ayrılırsam öleceğim.
Ne husul etti ruhuma böyle?
Söyle sevgili söyle,
Sevgili söyle

Saçlar, ortadan ikiye ayrılacaktır. bukleler, Marlene Dietrich'inki gibi salına salına, omuzlara dökülecektir. Erkekler, bobstil taradıkları saçlarını limonlaya limonlaya bir hal olacaktır da, saç bana mısın bile demeyecektir. Etekler ne uzun, ne kısadır. Ama, elbiselerin yakalığı veya fuları olmalıdır. Unutmadan; kollar mutlak suretle karpuz olacaktır. Ayakkabılar, üzerlerine halis zeytinyağı dökülmüş gibi parlayacak, pantolonların paçaları ya bilekten yukarıda olacaktır ya da üç beden büyük olduğundan, akordeon körüğü gibi ayakkabının üzerinde birikecektir.

Burnu sümüklü ve mutlaka çakır gözlü, sarı kafalı bir çocuk, körüğün perdesinin altına dalıp dalıp çıkacak, bunu bir süre gülümsemeyle izleyen-ki bu gülüşe aldanmamalıdır çocuk-büyükler, ufaklığın kulağını saat kurar gibi büküp duracaklardır.

Meraklı gözler, dantelleri kuş motifli perdelerini aralayıp, hatta bazı cüretkâr olanları pencereyi kaldırıp dışarıya bakacak... Bir cam güzeli yere düşecek, diğer bütün güzeller ve çirkinler gibi, sonrasında da ölüp gidecektir. Birazdan çekilecek fotoğrafa yıllar sonra bakan biri, o gün, bir cam güzelinin oracıkta, kaldırımın bir köşesinde can verdiğini bilemeyecektir.

Sokak, terlemekten ve çiğnenip geçilmekten bıkıp usanmış olsa da, muhtemelen sesini bile çıkarmayacak, o sürgit telaşı, öylece seyredecektir. Kedinin biri de, fırsattan istifade, ciğerciyle olan münasebetini ilerletecek, tüm bunlar olup biterken, aradan yarım saat geçmesine rağmen, bir türlü karar veremeyen insanlar, sayrı, handiyse hummalı bir kararsızlıkla, türlü türlü duruşlar deneyeceklerdir. Mahalledeki tek değişiklik, müzik olacaktır. Bu sefer Gülnihalli bir şarkı yükselecektir perde perde...

Kadınların yüzü, göz ve dudaktan ibaret olacak, eller önde, karın hizasında kavuşturulacak ve parmaklar, Moiz Modaevi'nin vitrininde bulunan fotoğraftaki kız gibi, avuç yere bakacak şekilde kenetlenecektir. Ara sıra giyilen topuklu ayakkabıların üzerinde bir türlü durulmayacak, yerlerin girintili çıkıntılı olmasına ve en çok, parke taşlarına, gizliden gizliye sövülecek, kadınlar, en masun ve en çekici bakışlarını cilalarken, erkekler, bütün şu karşıki dağları biz yarattık edasıyla kasılıp duracaktır... Bu, alabildiğine vakur ve yere göğe sığmaz insanların, nasıl olup da küçücük bir kareye sığabildikleri en azından benim tarafımdan merak edilecektir.

Mahalleyi o sıra sarmış olan soğan kokusunu da, yan taraftaki cumbalı evde doğan çocuğun bağırtısını da bilmeyeceklerdir, yıllar sonra o fotoğrafa bakanlar... Ya da insanların aklından neler

Gökhan Cengizhan

Réfugué Politique*

İsmail'e

Ölüyüm ben, bir kadavra
Ölü suyunda bir nüve
ruhum arınmak için diriliyor hayata

çığlıksız bir martıyım, siste ve derinlerde
ister sein nehrinde, ister haliç'te
dünyanın o hep karanlık, siyah sularında
batık bir fener gibi, ışıksız ve dipte

Kara bir çingene el falıma baktığında
sürgünsün diyor kurtulunmamış o uzak ufuklara
İster saint-denis'de, ister beyazıt'ta
Ölü ruh! küllenmiş bir işaret fişeğidir
dünya göğünde

Paris, '87

* Fransa'da, politik mültecilere verilen kimlik.

geçtiğini...

Ve ben, kadınlardan, gözlerinin kapkara olduğunu sandığımın, o sıralar, siyahta mı, beyazda mı yaşadığını ve üzerindeki elbisenin kırmızı mı, mor mu olduğunu ve daha daha birçok ufak tefek ayrıntıyı merak edecek, şimdi olduğu gibi, olur olmaz her fotoğrafa bir öykü uyduracak, her şeye rağmen, eski yüzlü insanları da, diğerlerini de çok sevecek, fakat, ille de sevmiyormuş gibi yapacak, dergi karıştırırken, renklilerin cazibesine kapılmayıp, siyah mı yoksa beyaz mı olacağına karar veremeyip, bir tarafa, şu sözleri karalayacağım mutlaka:

SİYAH-BEYAZ BİR FOTOĞRAFIN BEYAZLARI GİBİ HİSSEDİYORUM KENDİMİ; NE SİYAH OLMAYA GÖNLÜM VAR- NE GERÇEK BEYAZ OLABİLİRİM

GÜNLERİN TOZLU CAMLARI

Ramis Dara

22.11.1992

Dağınık gün. Hiç evden çıkmamana karşın pek de verimli geçmedi. Bunda, sabah *Cumhuriyet*'i açınca yazının yayımlandığını görmenin de katkısı var mı dersin?.. 'Hiç değilse bir gün sıkıntısız yaşamayı deneyeyim,' diye düşünmüş olabilirsin... Ama dağınıklıkları toparlama ve küçük, yarım işleri bitirme de etkili oldu belki verimsizlikte.

"Konuşmak, somut üretimi engelliyor, oysa yalnızca boyayarak, yazarak, besteleyerek ya da bir gül bahçesi oluşturarak yararlı olabiliriz birbirimize, ya da bir lahana bahçesi oluşturarak..."

Güz başında Nurinisa hanıma söylediğin sözlerden bir tümce, bu.

27.11.1992

Gültekin Emre'den beşinci şiir kitabı *Düşkuyusu*.

Kitap, 1990'da Ankara'da yayımlanmış. Şairin bütün şiir kitapları elinin altında şimdi. İşte bir çalışma konusu daha.

Ancak henüz boşta değilsin, bu bir; dergilerde yayımlanan onca şiirini şairi bu kış altıncı bir kitapta bir araya toplayabilir, bu iki. Her ne olursa olsun, sonuçta, 1993'te Gültekin Emre'nin şiiri üzerine de yazacaksın.

Doğrusu Emre'nin çalışkanlığına hayran olmaman elinde değil. Şiirinin yanında her ay birkaç adet de deneme, eleştiri, tanıtma yazısı yayımlıyor dergilerde. Üstelik bu üretkenliğe Almanya'da ulaşıyor.

-Ve yine- 'Üstelik', *Düşkuyusu*'nu okuyunca bugün gördün ki, şair Gültekin Emre belli bir düzeyde kalmayı başarıyor hep. Birazdan "Üç Kişi ve Ben" şiirini bir daha, belki bir daha okuyacaksın...

05.12.1992

Televizyona neredeyse hiç bakmıyorsun. Kaçırmadığın şeyse Galatasaray'ın ve ulusal takımın futbol maçları. Zor anlaşılır bir ruh dünyası belki, ama senin gerçeğin de bu!

Bugün tuttuğun takımla Beşiktaş'ın maçı vardı; takımın gol atarak 'galibiyet'e ulaştı, sen sevineceğin yerde karşı takım kalecisinin hatalı gol yemesine, bu yüzden onun suçlanacak oluşuna üzülüyorsun. 'Küçük' diye bilinen Metin, sakatlandığından dolayı oynayamayan Polonyalı Bako'nun yerine oynuyordu; işte kendi alanında yetenekleri olan bir insanın kolayca harcanacağı ortam!

Sonradan, "tuttuğum takım yenilseydi daha mı iyi olacaktı!" diyerek bir akşamlık sevinmeye hakkın olduğunu kabul ettin. Yoksa yenilseydiniz, ne kadar saçma bulsan da içine bir sıkıntı çökecekti - bu durumlarda hep olduğu gibi.

Böyle bir ruh durumuyla, yeniyetmeliğin ve gençliğinin ilk yıllarında oynadığın poker partilerinde yitiren hep sen olmaz mıydın?

06.12.1992

Zeki Ömer Defne'nin üçüncü şiir kitabı *Kardelenler*'i edinememenin sıkıntısından söz açtığın 31 Ağustos 1992 tarihli günlüğünde: "Defne, belki de şu an, şu günlerde yaşayan en yaşlı Türk şairi." demiş; hatta, taşra ortamına uygun düşen bir kuşku ve biraz da çevrenin duyarsızlığına duyduğun tepkiyle, sözünü, "Gerçekten, Zeki Ömer Defne yaşıyor mu?.." diye bitirmiştin.

Sorunun yanıtını bugünün öğle sonrasından başlayarak artık biliyorsun: *Artık* yaşamıyor! Doğan Hızlan *Hürriyet*'teki "Bazan Duyarlık Her Şeydir" başlıklı yazısında onun ölümünü haber veriyor, şiirlerinden söz ediyor.

11.12.1992

Dün, Hasan Varol'dan *Ardıç Türküleri* ve *Uçurtma Kalbim*.

Günün ilk saatlerinde bu kitapları okudun.

Hasan Varol'un adını eski *Türk Dili*'nden, *Yusufçuk*'tan anımsıyorsun. Nasıl olduğunu unutmuşsun ama, Ankara'da tanışmış, dost olmuş, bir akşam Demetevler'deki evine birlikte gelmiş, uzun uzun konuşmuştunuz. Şiir, şair, radyo oyunu, çocuklar, sonra çok kısa haberleşmeler, kart yollamalar. Antalya-Manavgat'a bağlı bir köyde öğretmendi. Seni oraya çağırıyordu. Hep gideceğini sandın, umdun, ama olmadı.

Onun Ankara'ya geldiğinde seni arayacağını sanıyordun. Bir gelişinde daha önce geldiğini ve aramadığını öğrenince üzüldün.

Sonra sen 'nakl-i mekân' eyledin. Bir altı yıl geçti bu göçün üzerinden. Bu arada o da köyden kente, Antalya'ya taşınmış. İlkini 1991 Ekiminde, ikincisini bu yılın Ekiminde olmak üzere iki şiir kitabı yayımlamış, bunlarla karşında şimdi.

İlk dikkatini çeken şey, Hasan Varol'un, *Ardıç Türküleri*'nde yerel sözcüklere bolca yer vermesine karşın *Kalbim Uçurtma*'da bundan kaçınmış olması. Yerel sözcüklerin şiirdeki yeri konusunda bir yazı yazacak olsaydın, Varol'un iyi, belki biraz da olumlu bir örnek olduğunu belirtirdin.

Ama sen bu konuda değil, kitapları genel olarak tanıtıcı bir yazı yazmak istiyorsun.

14.12.1992

"Hazır gereksinmelere mi karşılık vermeli, yoksa yeni gereksinmeler mi yaratmalı?..."

Necati Cumalı bu soruyu "Buca Sanatoryumu"nda yatarken ve sen daha bir yaşındayken sormuş: 1954. Soru da değil aslında, uyarı ve öneri.

Hazır gereksinimlere yönelmek, yalnız soy sanatçıların kendini kurtarabilecekleri bir tuzak olmalı.

Bu günü belediye otobüsünde notlamış, posta kutuna uğrayarak bir şair arkadaştan gelen 'sürpriz' bir

mektupla sevinmiştin ki, garip bir olay yaşadın:

Kentin merkezi yerinde yol ya da sokak olarak da kullanılan tarihi caminin avlusundan geçiyor, kayrak taş döşemenin çukurluklarına birikmiş yağmur birikintilerinden sakınarak yarı karanlıkta yürüyordun ki, "Şurasını aydınlatmaz mı insan!" diyorsun biraz seslice.

Önünden yürüyen sakallı genç, yüzünü yarım dönerek:

- Ee, burası cami! diyor.

Birkaç adım sonra da az ötede parlayan ışıkları göstererek:

- Orası da park!

Neyi anlatmak istemiştin, neyin anlatımına 'katık' oldun, katkı sağladın! Şimdi artık sus pussun.

Sen iyisi mi oturabileceğin boş koltukları olan yeni bir belediye otobüsüne bin, *Yeşil Bir At Sırtında*'yı okumayı ya da gününü notlamayı sürdür.

16.12.1992

Üstte sağ başta tarih: "26 - 10 - 1968". Altta: "Ey bu kitabı okuyan ehl-i müslim! bu kitap benim imzamı taşıdığı için sen meşhur insan olacaksın. Ciltçi." imza yerinde "Nevzat".

Faruk Nafiz Çamlıbel "atılmış", "katılmış" sözcüklerine uyak oluşturabilmek ve hece ölçüsünü tutturabilmek için "Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış"ı uydurmuştu "Han Duvarları"nda. Kuşkusuz iyi de etmişti.

Sen ne şiir, ne öykü, ne roman yazıyorsun. Eleştiriyle mi 'iştigal' ediyorsun nedir; şimdilerde de günlerin camlarındaki tozları sileceğim diye tutturdun ki tutturdun. İşte gecenin şu saatinde, Yalçın Kocabay'ın 1968 basımlı *Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük*'ünün cildi açılan sırtında yukarıdaki garip iletiyle karşılaşınca, kitabı yapıştırmadan önce koşup bu notu kaydediyorsun.

Ancak açıklamalısın: Nevzat'ın 'kehaneti ve kerâmeti' tutar da ünlenirsen, 'terk-i dünya' eylediğinde, bu günün notundan dolayı söz konusu sözlük büyük paralarla satın alınır, bakılır ve özgün yazımda noktalama bulunmadığı, kimi yanlış yazılmış sözcükleri de senin düzelttiğin; "ehl-i müslüm"ü "ehl-i müslim", "meşur"u "meşhur", "isan"ı "insan" yaptığın görülürse, gerçeği 'tahrif' ettiğin söylenir ki 'hafazanallah'!

Şu da var ki 'tahrifat'ı biraz da ciltçi Nevzat'ın hemşerin olduğunu düşünerek yaptın: Sizin oralarda da o sözcükler o biçimlerle söylenir. Zaten o sözlüğü tam 135 TL.'sına baba parasıyla anneni doktora götürdüğün bir güz günü İzmir'den satın almamış mıydın!

Kitapçının yerini bugünkü gibi anımsıyorsun, ama gitsen yerinde bulamazsın büyük olasılıkla: Fevzi Paşa Bulvarının Basmane yakınındaki o sırasında şu günler kitapçı mı kalmıştır!

Ya Nevzat?

- Nevzat! Biri sana sesleniyor duyuyor musun?

21.12.1992

Server Tanilli'nin 18 Aralık'ta Cumhuriyet'te yayımlanan köşe yazısı, başlığını, Mallarmé'nin "Brise marine" adlı şiirinden alıyor: "Kaçsam, Kaçsam Uzaklara..." Tanilli yazısında bu şiirin Türkçede iki çevirisinin bulunduğunu belirtiyor: Kemalettin Kamu ve Orhan Veli çevirileri. Oysa, bu şiirin Türkçede üç değil, beş çevirisi var - bilebildiğince: Tanilli'nin andıklarına ek olarak Can Yücel'in, Erdoğan Alkan'ın ve Cemil Göker'in çevirileri.

Konu, dikkatini, bu şiirin adının Türkçede nasıl karşılanması gerektiği üzerine daha önce bir yazı yayımladığın (*Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, Cilt I, Sayı I, 1986, ss. 85-92) için çekiyor. O yazıyı yazıp yayımlarken sen de, dört çeviri üzerinde durmuş, Cemil Göker'in çevirisini daha sonra görmüştün (*Türk Dili*, Cilt XLIX, Sayı 403, Temmuz 1985, s. 602).

Tanilli'nin köşe yazısına başlık olan ifadenin Fransızcası "Fuir! lá-bas fuir!"in beş çevirmendeki karşılıklarını gözden geçiriyorsun şimdi.

Kemalettin Kamu: "Kaçsam, kaçsam uzaklara...",
Orhan Veli Kanık:"...kaçmak, kurtulmak istiyorum.",
Can Yücel: "Ah! Bi kaçsam!",
Erdoğan Alkan: "Kaçmak! Oralara kaçmak!",
Cemil Göker: "Kaçsam, kaçsam uzaklara!".

Dışardan bakan biri, ilk ve son çevirmenin aynı ifadede birleştiği, Server Tanilli'nin de aynı parçayı yazısına başlık yaptığı saptamasından yola çıkıp, bunun en iyi karşılık olduğunu düşünebilir. Oysa değil. Sözcük ve yapı düzeyinde Erdoğan Alkan'ın karşılığı Mallarmé'ninkiyle en çok çakışanı. Ama ses ve eda olarak kaynak ifadeden en uzak düşen karşılık da bu belki.

Öyleyse en iyisi, en güzeli hangisi?

Böyle bir soruya kesin yanıt verilemeyebilir her zaman. Ayrıca buradaki yaklaşım biçimin doğru mu; bağlamından koparılmış yarım dizenin çevirisi ne oranda karşılaştırılabilir!

26.12.1992

Hep erteledin yaşamı. Önce, yazmak'tı. Sonra nasılsa yaşardın. Ama olmadı. Geçici bir durum gibi tasarladığın şey, alışkanlıktan öte, kişiliğinle bütünleşti.

Bu yaşamı horgörüş, bir gün öcünü almaya kalkabilir. Kendini dayatmasıyla değil. Sağlığını sarsmakla!

Yine de hiç değilse son günler çalışma konunun dışında kalan kitaplar okuyabildin. Salâh Birsel'den son iki yılın günlüğü: *Yalnızlığın Fırınlanmış Kokusu* ve *Nezleli Karga*. Ahmed Arif'ten *Cemal Süreya'ya Mektuplar*, Atilla Birkiye'den *Saptamalar, Bir Sonbahar Güncesi*. Şu sıralar okudukların: Yine Salâh Birsel'den *Bay Sessizlik* ve Demir Özlü'nün *Berlin Güncesi, 1989 ilkbaharı*.

Ahmed Arif'in Cemal Süreya'ya yazdığı mektupların toplandığı kitapçık dışında kalanların tümü günlük türünde. Bu durum da, yazmakta olduğun günlüklerle mi ilgili yoksa?

Kabul etmelisin ki sen artık, "gündüzünü yitiren bir kuş"sun ancak! "Yuvarlanan Taşlar Hüzün Tutarlar"da: Belki de salt haz duymak, tat almak için okuduğun dönemleri geri gelmez biçimde yitirmiştim." derken, basbayağı iyimsermişsin; şimdi yazmış olsaydın, o tümceyi kesinlikle "belki"siz kurardın!

28.12.1992

Cemal Süreya'nın gazetelerde, dergilerde kalan yazılarının yayımlanması sürüyor. Az önce bunlardan birisini -daha- satın aldın: *Aydınlık Yazıları, Paçal*. Bir kahveye çöküp ilk yazının ilk paragrafını okuyunca

M. Mahzun Doğan

PENCEREDEN ŞÖYLE BİR

akarsuların o
duru renginde, bir beyaz
bulut, parıltısı bıçağın
sessiz ve solgun
budanmış bakışları
voleybol topu
bir kavis çizmese apartmanlardan
ve akasyalardan
sarkan
artık pörsümüş gökyüzüne
uçuştukça saçları

balkon yerlerinde, kapı
ilk benim diyor şarkısını yitiren
uykusu bölünmüş bir çocuğun ağlaması pencere
hüznün elleri kıpırtısız
saksıda bir cinayet tufanı
(çöp kovasını boşalttın
şöyle bir bakıp, nereye?)
korna sesleri dirseğimin dokunduğu
ezan, geçip gidişi
mavi bir bisikletle
yağmur sonrasının
her şey ama her şey yerliyerinde
çamaşır mandalları bile

nerede tüllerin arkası

17 temmuz '88/ankara

hüzünlendin ve bu sözcükleri yazmaya koyuldun.

'En genç' şair ve yazarlara varıncaya değin, gününün edebiyatını, dünüyle birlikte, özenle 'izleyen ve bunu gizlemeyen', o güzelim biçemiyle yazıya döken bir şair-yazar daha yaşar mı Anadolu toprağında?

Ataç'ın döneminde yaşayanlar ya da o döneme yetişenler-o dönemde yetişenler, onun yerinin doldurulamayacağını söyler dururlar.

Senin için de Cemal Süreya böyleydi, böyleymiş. 'Şimdi-şimdi' bunu daha iyi anlıyorsun.

Seni umutsuzluğa yaklaştıran şeyse, Cemal Süreya gibi düzyazının, denemenin, eleştirel denemenin pîri bir yazarın yazılarının ancak ölümünden sonra kitaplaştırılmakta oluşu.

Yazdığın yazıların ilerde mutlaka kitaplaştırılacağına inanıyor, biraz da bu umutla sürdürüyorsun yaşamını çünkü. Üretimini 'dünya gözüyle' göremedikten sonra neye yarar!

Bunları yazdıktan sonra yarım bıraktığın yazına döndün. Cemal Süreya, Necatigil'in şiirleriyle ilgili o ilk yazıyı "Okur şairin yüzünü hiç görmemeli." tümcesiyle bitiyor. Sen de Cemal Süreya'yı hiç görmedin.

Edip Cansever'i, Oktay Rifat'ı, Turgut Uyar'ı da.

ZEBRANIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Bahar Aslan

Armutlu'nun insanları armuta benzer. Tam bir armuttur hepsi. Saplarıyla kalçalarını ritmik bir uyum içinde sallarlar.

Dedenin eşyalarını bavula doldurup kapının önüne koydum. Dayanamazdım daha fazla. Sonra geri dönüp başka bir şey var mı ondan kalan diye bakınırken, kehribar boncuklu tespihini gördüm. Tiksintiyle irkildim. O tespihin her bir boncuğu, günde bir kere misvakla ovuşturduğu sarı katmanlı küflü dişlerini hatırlatıyor. Sanki o sarı yağ tabakası dişlerinin özel koruyucusu. Tek bir dişi bile dökülmemiş daha bu yaşında. Elimde kehribar tespihi değil de sanki onun damağını taşıyordum. Bir anda püskülünden yakaladığım gibi çıktım dışarı ve bavulun üzerine iliştirdim.

Akşam döndüğümde, dedeyi bavulun kenarına oturmuş buldum. Tespih bıraktığım yerdeydi, hiç dokunmamıştı ona. Başını kaldırınca gözlerim iki saniye dayanabildi onun gözlerine. Kemikleşmiş yüzündeki ifade canımı yaktı ve usuma bir tekme fırlatıp soluğu dışarda aldım. Gece soğuktu, koşmaya başladım. Soğuk kesiyordu ama, istediğim, gözlerimde gizlenen kemikleşmiş yüz ifadesini kesip tuz buz etmesiydi. Gece başaramadı bunu. Başarıncaya kadar da dönemem.

Dün bir kızla oğlan girdi içeri. Kızın yün yapağısı gibi sarı saçları vardı. Gerçekte esmer olan suratı, turuncu boyalarla çamurlaşmıştı. Dudakları ve göz kapaklarında çamuru daha çok hissediyordum. Kız zebraya benziyordu. Ama içeriye armut gibi girdiler. Kemik gibi donuktular, tanımıyorlar birbirlerini. Pencerenin altındaki sedirde birkaç saniye baktılar birbirlerine, aradıkları tanıdık bir yüzü bulmuş gibi yapıp sarıldılar. Oğlan, kızın zebra vücudunu sardı, sediri artık göremiyordum. Dışarı çıkarlarken, yabancı kemikliğindeydiler. Ayrılırken tek bir söz sunulmadı güne. Bütün yaşananı sedir yutmuştu. Armut gibi ayrıldılar...

"Seni hiç özlemedim." dedim sevgilime telefonda. Onu, sedirdeki oğlanın zebra kızı sevişi gibi sevemem. Ama çok severim. Hâlâ da severim, "seni hiç özlemedim" dediğim halde. Kolay oldu, bunu söylerken hiç canım yanmadı. Sapına kadar erkeksin, dediler bana kahvede. Şimdiye dek hiç "sapına kadar erkek" diyen çıkmamıştı. Her armudun bir sapı vardır. Benim de bir sapım var. Demek ki...

Okulda bir kız vardı, Tanrı bilir sevgilim olmak isterdi. Yanaklarının tombulluğu ince dudaklarını büzdürmüştü, öpücük yollar gibiydi. Her konuştuğu sanki banaydı. Gelip çarpardı sözleri yüreğime, sırtıma, kafama, her bir yanıma. Düşmanca bakardım ona. Ben ona bakarken ne hissederdi bilmezdim ama o bana ne zaman gözlerini değdirse kendimi kirpi zannederdim. Benim bir yüzüm dede. Bunu sevgilim biliyor ve ben onu özlemiyorum. Kafamı kapının önüne koyup yanına otursam, dede beni içeri alır mı? Alırdı herhalde. Dede herkesi içeri alır. Zebra kızla oğlanı da almıştı.

"Keşke" deme yoksulluğunu sırtına bindirenlerin armutluğu asılı şehrin üzerinde. Şehir de insanların. Üflediği is rengi yalnızlık, evlerin bacalarından yol buluyor. Kapalı kubbenin altında, yalnızdır büyük şehirde insan. Dedenin evine giren kız, doğanın zebralığını bıraktı farkına varmaksızın. Şehrin armutluğunu bu kadar çabuk kanıksamasaydı, doğa ona zebranın özgürlüğünü sunardı. Ama o yalnızlığı seçti, yalnızlıktan kaçtığını sanarak. Oysa dedenin bacasından içeri is rengi yalnızlık dolar.

Dedem küçük yerde yaşasaydı, Anadolu kadını ona "gâvurun dölü" derdi. "sarı kokonalara mesken yaptı, gâvurun dölü evini" derlerdi. Gâvurun dölünün torununu, köylü kadınların saçları usturalı bebeleri kıstırıp döverlerdi. Büyük şehirde gâvurun dölünün torunu olmak kolay. Saçsız bebelerden dayak yemedim hiç. Dedemin sarı kokonalarla görüşmesini yasakladığı, bir zamanlar saçları sarı olan karısının pişirdiği ıspanak yemeklerini yedim. Çok lezzetliydi onlar, bir sarı saçlı kadından beklemediğim kadar. Tek kusuru, o dişlerimi öttüren kum tanecikleri... Ispanağın

Bozkurt Şener

İKİ(Z) UÇURUM

Hangi dizeye yaslanır şimdi
Korunaklı bir kucak bulmanın endişesiyle
Bu oyunun anlatıcısı gidecek
En zemberek anında. her aşk için
Bir intihar ezberlenecek.

Sesim sesini kirletiyor
Düşüm kendini düşlüyor. cinnet.

özdeşi, beynimde yüzen bir gemi düdüğünün ısrarlı ötüşü.

Süpürdüğüm beğenilerimin süzgeçten geçenlerini sevgilimin başından aşağı pul pul döktüm. Her dökülen pul, onun sarı saçlarını ise buladı. Koyu karışıklıkların bir bulamacı oldu. Sevgilimi severim. Ama saçlarını daha bir severim. Koyu bulamaç saçlarının katranlığında, kendimi filtre eder, içimi hisseder, yıkar, paklarım. İs suyudur beni paklayan.

Kor bir ateş parçasının içinden yakalıyorum beni yakan kırmızıyı. Utanç tohumlarına bölüyorum onu. En büyük parça kırmızı utancı dedemin suratına fırlatıyorum. Gâvurun dölü, kızamıyor. Kehribar renkli dişleri ansızın belirip kayboluyor. Attığım utanç kır-mızısının benim yüzümde yansıyışını görme-sin diye, kırıyorum boynumu yana, kırıyorum umarsız düşüncelerimin boynunu yana.

Dedeyi evden kovmuştum aklım sıra. Onu da, bağırsaklarını doldurduğum bavulunu da, kehribar tespihini de. Ama her şey bana döndü, hem de kötü döndü. Kendi silahımla kendimi vurdum. Ters yuz edilmiş ilmeklerle dolu olan hayatıma, ters bir ilmek daha eklendi. Ne çıkar? Sadece boynum biraz daha yana büküldü; umarsız düşüncelerim de.

İskontolu alışveriş yaparmış gibi yaşıyorum. Ucuzsa alırım o malı, pahalıysa pazarlığımı yaparım önce. Ne kopartırsak kârdır. Böyleymiş olmayan oyunun kuralı. Dik uçurumların, yataylarla kesiştiği yerde oynanan, bağırsak bağırsak uzayan, uzadıkça sarmısaklaşıp sinsi sinmişliği çıkmayan oyun...

Düşüncemin sonsuzluğu, sonsuz olduğu sanılan dünyamıza Büyük Armutlu şehri dedirtecek kadar alçaklaştırsa da sözcükleri, - isterseniz bunu, oynanan son pazarlıklı oyun olarak kabul edin- gerçeklerin, imgelerin sardığı kılıftan çıkıp yeryüzüne yağmasının zamanıdır, derim.

Sevgilim. Okuldaki öpücük dudaklı kız sevgilim olmak isterken ve ben seni hiç özlemezken, dedemin kehribarlığını yoksulluklarım arasından çekip atmak için delicesine kendi düşüncemin peşinden kırk bir kere dönüyorum. Ezilen içgüdülerimden geriye kalan kırmızılıkları magmanın derinliklerine salabilmek istemiyle kollarımı uzatıyorum Büyük Armutlu'nun merkezine doğru bulunduğum yerde. Kollarım, bacaklarım yakınlaşıyor birbirine, karnımın sıcağında kenetleniyorlar. Kafamı elimde tek kalan bana, beni terk etmesine engel olmak düşüncesiyle omuzlarımın arasına bir gölge soğukluğuyla sokuyor, sokuyorum. Dedemin kemik gözlerini anmamam lâzım, kapıyorum gözlerimi, rüyalar sonlanıyor. Göz kapaklarımın ardında gerçeklere dönüş var. Ama bunlara inanma. Gözlerimi ve yüreğimi avuçlarıma döktüğümde, hüznün kıvrımları dudağımın kenarına yazıyor: SENİ HEP ÖZLEDİM.

uğur mumcu, *"ateş yakıcı"* kardeşim unutulmayacaksın!

promete

Promete Yayınları

P.K. 119 Yenişehir / Ankara

Metin Altıok **Şiirin İlk Atlası** deneme 20.000 TL
Hayati Baki **Sonrasız Dönüş Yalnızlığı** şiir 20.000 TL
Kemal Gündüzalp **Düş Yorumcusu** şiir 20.000 TL
Ergül Çetin **Yenilikler** şiir 20.000 TL
Cem Savran **Külden Adam** şiir 20.000 TL

Tek isteklerde ederi kadar pul gönderiniz. Ödemeli gönderilmez. Beş kitabımızı set halinde almak isteyen okurlarımıza ve kitabevlerine %30 indirim yapılır.

İbrahim Yıldız
TOPLUMUN TENİ
(şiir)
BİR İBRAHİM
(şiir)

Hilmi Haşal
ELEKTRONİK YALNIZLIKLAR
(şiir)

İlyas Tunç
KIŞ BİR ALKIŞ MIYDI
(şiir)

Biçem Yayınları
İsteme Adresi: Biçem Dergisi
P.K. 646 16374 Ulucami/Bursa

Fahrettin K. Nitter
KORKARIM ELE VERECEK
(şiir)

Abdülkadir Paksoy
USULCA
(şiir)
HACI BEKTAŞ DESTANI

Anadolu Ekini Yayınları
İsteme Adresi: 2. İnkılâp Sokak 27/2
Kızılay/Ankara

Zeki Büyüktanır
Yunus Emre
(oyun)
İsteme Adresi: 1820/1 S. No 3
Karşıyaka/İzmir

Ergül Çetin

DİNLEYİN

Dinleyin beni URUK'un ermişleri, yenildim giriştiğim savaşlarda
Beni her zaman zaferle taçlandıran tanrıların ihanetine uğradım,
ve yoldaşım enkidunun.
o yeşil sedir ormanlarını yağmalayanlar yaban malları gibi
yağmaladı ülkemin topraklarını,
kılıçtan geçirildi halkım.
yenildim, yaptığım bütün anlaşmalar geçersiz, ulu NAMTAR'ın eline
düştüm işte sonunda.
- kapımda birkaç bağlı köle, hasta ve yaralıyım-
gençtim bir zamanlar, güçlüydüm, tanrılar benden yanaydı her zaman,
o yıkılmaz duvarlı URUK'un halkı da hiç düşünmeden ölüme giderdi
benim için.
kader döşeğine yattım bir kere, tepeden tırnağa silahlıydım,
ama kalkmam ayağa bir daha.
dinleyin beni URUK'un ermişleri, ey yenilmiş tanrılar, kovulmuş
melekler dinleyin,
ölümsüzlük otunu bulmaya gelmiştim dünyaya, ben kullabın efendisi,
her zaman güneşin önünde doğrulukla davranan, kanla dolsun artık
sunaklar,
ENLİL'in bütün atalarına ekmek sunulsun, şölen tanrısı SULPAY'A,
sürülerin tanrısı SAMUKAN'a, anne NİNHURSAG'a, yaratma yerindeki
yaratma tanrılarına,
gökte yaşayanlara, rahipler ve rahibeler armağanlar tartsın.
ve denilsin ak mermerin üstüne; NİNSUN'un oğlu bu mezarda yatıyor,
sunakta ekmekten oluşan sunuyu o tarttı, tapınakta yere şarap
döktü,
NİNSUN'UN OĞLU,
insanlar arasında eşine rastlanmaz yiğit ve hükümdar,
efendisi ENLİL'e saygıda kusur etmeyen,
tanrıların ihanetine uğrayıp ayrıldı yeryüzünden

BANA SUNULSUN ÖVGÜLERİN TÜMÜ, BEN, KULLABIN EFENDİSİ.

1990